

Karoliina Hurme

LAPSEN SUOJELU ERORIIDASSA

Tutkimus lapsen edun ja lastensuojelun
tarpeen määrittymisestä eroperheiden
palvelutarpeen arvioinnissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön Pro Gradu -tutkielma
Marraskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Karoliina Hurme: Lapsen suojele eroriidassa. Tutkimus lapsen edun ja lastensuojelun tarpeen määrittämisestä eroperheiden palvelutarpeen arvioinnissa

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Ohjaaja: Tarja Pösö

Marraskuu 2020

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen selvittänyt sitä, miten sosiaalityöntekijät arvioivat lastensuojelun asiakkuuden olevan lapsen edun mukainen ratkaisu vanhempien eroriidassa. Olen selvittänyt, miten sosiaalityöntekijät ilmentävät lapsen edun mukaisena sen rajapinnan ylittämisen, jossa julkinen astuu yksityiseksi koetun vanhemmuuden ja perhe-elämän alueelle vanhempien erottua. Keskeisinä käsitteinä ja koko tutkimuksen viitekehystenä toimivat lapsen etu ja institutionaalinen raja. Tutkimuskysymykseni ovat, mitä on eroriitaan liittyvä lastensuojelun tarve ja kuinka lapsen etu määrittyy sosiaalityöntekijän päätöksessä lapsen suojele tarpeesta vanhempien eroriidassa. Tutkimukseni aineistona ovat sosiaalityöntekijöiden laatimat palvelutarpeen arviointien yhteenvedot, joita oli yhteensä 31. Aineiston analyysin olen tehnyt aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Analyysi keskittyy aineistossa ainoastaan sosiaalityöntekijöiden ääneen, jättäen muut arvioinnin informantit tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimukseni perusteella sosiaalityöntekijät nimeävät lapsen hyvinvoinnille haitalliset, lapsen edun vastaiset seikat lastensuojelullisiksi huoliksi. Näitä huolia ovat vanhempien riitely, lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuminen sekä yhteistyövanhemmuuden haasteet. Huoli-puhe on merkittävässä roolissa sosiaalityöntekijöiden tekemässä arvioinnissa mutta se ei ole yksiselitteisesti yhteydessä lastensuojelun tarpeeseen. Vanhempien eroriita tunnistetaan myös perheen kriisitilanteeksi ilman tarvetta lastensuojelun interventioon. Institutionaalisen rajan löyhänä merkinä voidaan tutkimuksen perusteella pitää eronneiden vanhempien riidan pitkäkestoisuutta ja sitä, etteivät vanhemmat vaikuta kykeneviltä hakemaan apua peruspalveluista. Lapsen edun mukaista on tämän tutkimuksen mukaan lähisuhteiden ja lasten läheisten vuorovaikutuksen riittävän turvallinen ja lapsen ikätasoinen jatkumo eron jälkeen. Lapsen etu määrittyy vanhempien katkenneen parisuhteen ja vaurioituneiden vuorovaikutussuhteiden lävitse. Lapsen etu ei ole selkeä tai missään nimessä yksiselitteinen seikka määrittämään lastensuojelun tarvetta vanhempien eroriidassa.

Tutkimus jättää ilmoille suuren joukon kysymyksiä siitä tulevatko eron päätyvät perheet meillä autetuiksi oikea-aikaisesti ja miten lastensuojelu erityispalveluna pystyy jatkossakin rajaamaan omaa työkenttäänsä ja turvaamaan lasten edun toteutumisen.

Avainsanat: lapsen etu, lastensuojelun tarve, lastensuojelun asiakkuus, ero, eroriita, institutionaalinen raja

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check –ohjelmalla.

ABSTRACT

Karoliina Hurme: Protecting a child in a toxic divorce. The definitions of the best interest of a child and the need for child welfare in divorced families through the assessment of the need for services.

Master's thesis

Tampere University

Master's Programme in Social Work

Supervisor: Pösö Tarja

November 2020

In this master's thesis I have aimed to study how social workers define the clientship in child welfare to be the best interest of a child during parents toxic divorce. I have aimed to clarify how social workers express the crossing over the institutional border of private and public in the family matters in the sake of the best interest of a child. The key concepts of the thesis are the best interest of a child and institutional border. My research questions are what is the need for child welfare in a toxic divorce of the parents and how is the best interest of a child defined in a social workers decision of that need. The material consists of 31 assessments of the need for services written by social workers. I have analysed my material with data-driven content analysis. The analysis focuses on the voice of the social workers leaving the other informants outside of this research.

According to my research the social workers name the matters that are unbeneficial for a child and against the best interest of a child as child welfare worries. Such things as quarrel of the parents, endangered growth and development of a child and the challenges in co-parenting are named as worries of a child welfare. The worry-talk is in significant role in the assessment the social workers produce but there is no unambiguously connection with the need for child welfare and these worries. The toxic divorce of the parents is recognised also as a crisis in a family without the need for child welfare's intervention. As a solute sign of an institutional border can be taken the longevity of the argument between the parents and the lack of capability to seek for help and commit to it. According to this thesis, it is the best interest of a child that the close relationships and the interaction of the close family members continues after divorce safe enough and determined by the age of a child. The best interest of a child defines in this thesis through the broken relationship of the parents and damaged interaction relations. The best interest of a child is by no means a clear and unambiguous matter to define the need for child welfare services in the case of parents toxic divorce.

This thesis leaves a lot of questions in the air concerning if the families in a divorce process are being helped in a right time. It also asks how child welfare is able to determine its specific field and make sure that the best interest of the children come true.

Keywords: best interest of a child, need for child welfare, clientship on child welfare, divorce, toxic divorce, institutional border

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin Originality Check service.

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	1
2 Lapsi ja ero	3
2.1 Ero ja eroriita	3
2.2 Lapsen asema erossa	6
2.3 Palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun tarpeen selvittäminen	9
2.4 Lastensuojelun rooli	12
3 Lapsen etu ja institutionaalinen raja	13
3.1 Lapsen etu	13
3.2 Institutionaalinen raja	20
4 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen metodologia	25
4.1 Tutkimuskysymykset	25
4.2 Aineisto	26
4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	27
4.4 Tutkimuseettiset kysymykset	32
5 Vanhempien eroriita lastensuojelun asiana	33
5.1 Lastensuojelu on huolissaan	33
5.2 Arvioinnista asiakkuuteen	40
5.3 Ero on kriisi muttei lastensuojelun huoli	44
5.4 Eroriita ei edellytä tukea	46
6 Lapsen etu arvioinnissa	50
6.1 Lapsen etuna turvalliset lähisuhteet ja vuorovaikutus	51
6.2 Asiakkuus ja lapsen etu	53
7 Johtopäätökset ja pohdinta	55

LÄHTEET

KUVIOT

Kuvio 1. Lastensuojelullinen arvio eron haittavaikutuksista lapseen	35
Kuvio 2. Lastensuojelun tarpeen arvioinnin polut palvelutarpeen arvioinnissa	49

1 Johdanto

Tutkimukseni aiheena on lapsen suojelun tarve vanhempien eroriidassa ja tämän tarpeen määrittäminen sosiaalihuoltolain mukaisessa palvelutarpeen arvioinnissa, jossa selvitetään myös lastensuojelun tarve. Erityisesti analysoin tätä teemaa palvelutarpeen arvioinneissa lapsen edun viitekehyksestä – miten sosiaalityöntekijät määrittävät lastensuojelun asiakkuuden olevan lapsen edun mukainen ratkaisu vanhempien eroriidassa. Teeman kysymykset ovat mielestäni perhepalveluiden kehittämistyön, perheiden eroauttamisen kehittämisen sekä lastensuojelun perustehtävän rajapintojen tarkastelun kannalta kiinnostavia. Lastensuojelun asiakasmäärät kunnissa ovat tilastojen valossa kasvaneet viimeisten vuosikymmenten aikana. Lasten ja perheiden haastavien tilanteiden määrittäminen lastensuojelun asiaksi on myös lisääntynyt merkittävästi. Samalla tilastot ovat kertoneet yksinhuoltajaperheiden lasten määrän olevan asiakaskunnassa yllätyttävästi. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2012, 115.)

Pidän tässä tutkimuksessa lapsen edun käsitettä lastensuojelun tarpeen peruskivenä sekä viitekehyksenä. Tutkimustehtäväni on selvittää, mitä sellaista lapsen edun vastaista tai lastensuojelun määrittämänä lapsen olosuhteet vaarantavaa vanhempien välisessä eroriidassa on, että sosiaalityöntekijät päättävät palvelutarpeen arvioinnissa lapsen olevan erityisen suojelun ja lastensuojelun asiakkuuden tarpeessa.

Yhteishuoltajuus on eroperheiden lasten etua heijastaen, tullut viime vuosina aiempaa suosittumaksi huollon jaon malliksi yhä laajemmin. Onkin mahdollista sanoa, että vaikkakin lapsen etu määritetään yksilökohtaisesti niin lain näkökulmasta tulkinta ei tapahdu tyhjiössä vaan siihen heijastuu vaikutteita kulloisenkin kulttuurin tavasta ymmärtää lapsen etu. (Kurki-Suonio 2000, 2.) Voi sanoa, että lapsen etua ja ajatusta eroperheiden lasta koskevasta hyvästä rakennetaan siis ympäröivässä yhteiskunnassa. Kirsikka Linnanmäki (2019, 296) viittaa väitöskirjassaan aiempiin tutkimuksiin, joissa useassa todetaan vanhempien välisen ero- ja huoltoriidan olevan lapsen elämässä kuormittavia tekijöitä. Lapsen etua vastaan puhuvia seikkoja ovat hänen mukaansa oikeudenkäynti, vanhempien riitely, lapsi viestinviejänä, liian raskaat tapaamisjärjestelyt, lapsen kuuleminen huoltoriidassa sekä lapsen saattaminen ratkaisijan rooliin. Lapsen edun arviointi sosiaalityössä on erilaisten valintojen tekemistä ja vaihtoehtoisten toimintamallien arviointia. Työ on kannanottoa oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta sekä asianosaisten oikeuksista ja velvollisuuksista. Näin ollen lapsen etu on toimintaa

ohjaavana periaatteena ennen kaikkea ymmärrettävä periaatteeksi, joka ohjaa sosiaalityöntekijän eettistä harkintaa. (Antikainen 1997, 75.)

Tutkimukseni aineistona ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kirjaamat palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedot. Yhteenvedot ovat merkittävässä asemassa lastensuojelun asiakkuuden edellytysten näkyväksi tekemisessä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) lastensuojelun tilastoon vuonna 2019 saatujen tietojen mukaan kunnissa tehtiin 40 821 palvelutarpeen arviointia, joiden yhteydessä selvitettiin lastensuojelun tarve (Lastensuojelu 2019). Palvelutarpeen arvioinnit ovat siis näkyvässä osassa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työtä, ja niiden tuottama tieto toimii merkittävässä kohdassa asiakkaan prosessia. Aineiston olen analysoinut aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Sosiaalityön kehittämisen kannalta on kiinnostavaa pohtia lastensuojelua erityispalveluna ja sen rinnalla peruspalveluiden sekä sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden rajapintoja. Lastensuojelun pyrkimys on asettua perheiden palveluissa vaativimmaksi erityispalveluksi ja sen vuoksi lastensuojelun tarpeen määrittymistä tulee tarkastella. Paitsi perheiden saaman palvelun laadun niin myös kaikkineen resurssien riittävyyden näkökulmasta palveluita on syytä pohtia ja tarkastella.

Painopisteenä lastensuojelua koskevissa kansallisissa sosiaali- ja terveystalitiikan kehittämissuunnitelmissa on siirtää palveluita ehkäiseviin palveluihin, joilla tarkoitetaan perheiden arjen tukea, yhteisöllistä toimintaa, universaaleja palveluja ja kohdennettua tukea. Stakesin ja THL:n julkaiseman Suomalaisten hyvinvointi -tutkimusraporttien sarjassa ilmestyneen Lapsiperheiden hyvinvointi 2014 mukaan vanhemmat kokevat saavansa apua lapsen kasvun ja kehityksen haasteisiin, mutta vanhemmuuteen ja perheen tilanteeseen saadaan apua huomattavasti heikommin. Perheiden näkökulmasta palvelujärjestelmä on hajanainen ja palveluihin pääseminen on vaikeaa. (Halme & Perälä 2014, 216– 225.) Omassa työssäni lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä olen työtovereideni kanssa pohtinut, miten voimme olla vaikuttamassa ja kehittämässä palvelujärjestelmäämme niin, että perheet vaikeassa erotilanteessa saisivat oikeanlaista apua oikea-aikaisesti, jotta lastensuojelun interventio ei lopulta olisi tarpeellinen.

2 Lapsi ja ero

Tässä ensimmäisessä osassa lähdän selvittämään vanhempien avio- ja avoeroja sekä perheiden uudelleen järjestäytymisiä Suomessa tuoden asiaa tutuksi historiallisena kuvana eri ajoista. Samassa käyn läpi lapsen aseman muuttumista osana perhettä sekä subjektina omassa asiassa vanhempien erossa. Tuon oman tutkimustehtäväni valossa mukaan myös sosiaalityön aseman perheiden eroauttamisessa. Lopuksi esittelen sosiaalityön prosessista palvelutarpeen arvioinnin, jossa lapsen asia sen vireille tulon jälkeen selvitetään. Tässä tutkimuksessa merkittävää on, että palvelutarpeen arvioinnissa selvitetään myös lastensuojelun tarve.

2.1 Ero ja eroriita

Suomessa noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa avioeron. Vanhempien välisellä, sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella hoidetaan noin 90 prosenttia eronneiden vanhempien lasten huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevista asioista. Aina vanhemmat eivät kuitenkaan pääse yhteiseen sopimukseen eikä sosiaaliviranomainen voi tällöin sopimusta vahvistaa. Riita voi lopulta päätyä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain 1 800—2 000 huoltoriitaa. Näistä riidoista yli puolet on uusintariitoja, joista osa muodostuu kroonistuneiksi konflikteiksi. Kroonistuneet riidat tai konfliktit tarkoittavat tilanteita, joissa oikeutta käydään yhä uudelleen. (Oikeus.fi 2014.)

Sosiaalitoimi ei ole päätäntävaltainen lapsen huoltoa, asumista tai huoltoa koskevissa kysymyksissä. Kunnalliselle sosiaalitoimelle on kuitenkin säädetty tärkeä asema sekä tehtävä neuvonta- ja asiantuntijatahona. Sosiaalitoimen tehtäviin eroperheiden kohdalla kuuluvat vanhempien tekemien sopimusten vahvistaminen, tarpeellinen asiaan liittyvä neuvonta ja sovitteluavun antaminen. Myös tuomioistuimen käsiteltäväksi menneissä huoltoriidoissa sosiaalitoimella on merkittäviä tehtäviä, sillä riitaisissa tapauksissa sillä on lain mukaan velvollisuus antaa oikeudelle oma asiantuntijalausuntansa tilanteesta. (Hautanen 2010, 19.) Kunnallisessa sosiaalitoimessa on nähty tarve myös koko perhettä koskevalle tuelle erotilanteissa, lasten huomioimiselle tuen järjestämisessä sekä riittävän varhaisen ja matalankynnyksen palvelun mahdollistamiselle eroa harkitseville vanhemmille. Yhteistyö sosiaalitoimen organisaatioiden välillä on tärkeää, jotta perheet ohjautuvat oikeisiin palveluihin ja tuki on oikea-aikaista.

Eron historiaa

Erot ovat ikkuna perheeseen ja samalla ikkuna yhteiskuntaan, ihmisten arvomaailmaan ja tapakulttuuriin. Niistä avautuu erityinen näkökulma siihen sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen, jossa lapset elävät ja vanhemmat toteuttavat kasvatustehtävänsä. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 82.) Naisten ja miesten tasa-arvoa edistävällä vuoden 1929 lakiuudistuksella oli tärkeitä seurauksia lapsen asemalle erotilanteissa. Aiemmin pääasiassa vain isä oli huomioitu alaikäisen lapsen holhoojana. Lakiuudistuksen myötä tästä luovuttiin ja myös äidille voitiin avioerotilanteessa myöntää oikeus toimia lastensa täysivaltaisena holhoojana. Lapsen eduksi alettiin tulkita nimenomaan äidin antama hoiva samalla, kun isät erotettiin lasten huollosta. Lapsen edun mukaiseksi katsottiin huollon uskominen yksin toiselle vanhemmalle. (Kurki-Suonio 1999, 358–375.)

Erojen tullessa yleisemmäksi ja tavallisemmaksi yhteiskunnallinen keskustelu siirtyi eroamisen tapaan ja siihen, miten ero voitaisiin hoitaa mahdollisimman vähin vaurioin. Erosta tuli eräänlainen emotionaalinen selviytymiskamppailu. (Maksimainen 2014, 129.) Yhteiskunnan näkökulmaa määrittä kuitenkin vahvasti lapsen edun periaate, jolloin oleellista oli perhesuhteiden laatu eron jälkeen ja lapsen vanhemmuussuhteiden jatkuvuus. Yhteishuollosta tuli tavoiteltava ideaali, johon vanhempia haluttiin ohjata. (Antikainen ym. 2009, 195–196.) Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) uudisti suhtautumista vanhemmuuteen sekä lapsen ja vanhemman suhteeseen avo- ja avioerossa. Lain tärkeimpiä tavoitteita oli turvata lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa riippumatta siitä, kumman vanhemman luona lapsi eron jälkeen asui. Yhteishuoltajuus on ollut pitkään vallitseva käytäntö Suomessa ja edellä mainitun lain tultua voimaan yhteishuoltosopimusten määrä on kasvanut. Lapsenhuoltolaki määrittä tapaamisen lapsen oikeudeksi ja velvoitti lapsen kanssa asuvaa vanhempaa myötävaikuttamaan lapsen ja toisen vanhemman suhdetta. Myös tapaajavanhemman sitoutuminen tehtyihin sopimuksiin nähtiin lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeänä. (Panttila 2005, 8–11.)

Käsitteellisellä tasolla avioeron kulttuurisessa ymmärryksessä on tapahtunut vuosien aikana siirtymä perheyksikön purkavasta ja yhteiskunnan kiinteyttä uhkaavasta avioerosta vanhempien parisuhdetta koskevaksi ratkaisuksi, jonka seurauksena lasten elämä järjestetään uudella tavalla. Suhtautuminen eroon on muuttunut syyllisiä etsivästä sovinnolliseen eroon kannustavaksi ja ero nähdäänkin nykyisin vaativana elämäntilanteen muutoksena, johon yhteiskunnan näkökulmasta sisältyy riskejä. (Castren ym. 2019, 344.) 1980-luvulta alkaen on ajateltu eron voivan olla korjausliike toimimattomaan perhesysteemiin ja pyrkimys korvata tämä toimivalla mallilla. Riittävä vanhemmuus ja sen jatkuvuus ovat tärkeitä ja välttämättömiä lapselle riippumatta siitä millaisessa perhekuviassa lapsi elää.

(Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 70–71.) Eron syiden ei ajatella kuuluvan ulkopuolisille vaan ainoastaan asianosaisille itselleen. Parisuhde ei vain enää toiminut. Kiinnostavaa on, että keskusteluun on tullut mukaan aiemmin mainittu riskiajattelu, josta esimerkkinä tutkimuksellinen huomio vanhempien eron ja lastensuojelutoimien yhteyksistä. (Maksimainen 2010, 200.) Se miten eron suhtaudutaan ja miten siitä sekä perheestä ajatellaan, muuttaa väistämättä myös palveluiden tarvetta uusissa perheissä. Useimmiten perheet eivät vanhempien eron myötä täysin hajoa vaan ne pikemminkin järjestäytyvät uudestaan ajan, paikan, tunteiden ja sosiaalisten suhteiden nimissä (Forsberg ym. 2016, 435). Uudelleen järjestäytyneet perheet ja moninaiset sosiaaliset suhteet heijastuvat siis myös sosiaalityön arkeen.

Vanhemmuus näyttäisi olevan tärkein ”eronneen perheen” perheyttä jatkava tekijä suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa (Kuronen 2003, 107). Tutkimuksessani peilataan useassa kohdassa aiempaan tutkimustietoon koskien huoltoriitoja mutta omassa tutkimuksessani puhun eroriidoista. Riitaisuus eronneiden vanhempien välillä voi pitää sisällään myös muunlaisia erimielisyyden tai riidan aiheita, kuin puhtaasti lapsen huollon ja asumisen jakamiseen liittyviä teemoja. Huoltoriitoihin viittaaminen on kuitenkin aiheellista, koska lapsen etua ja oikeuksia sekä niiden toteutumattomuutta pohditaan huoltoriitojen yhteydessä monin osin samoista lähtökohdista kuin eroriidan keskellä olevien lasten erityistä suojelun tarvetta palvelutarpeen arvioinnissa. Huoltoriidasta puhutaan, kun vanhemmat eivät kykene sopuisasti ratkaisemaan yhteisen lapsensa huoltoa koskevia asioita. Sopimuksen mahdolliseksi edistämiseksi vanhemmille tarjotaan tukea sovittelun muodossa mutta joskus riitaisuus johtaa asian ratkaisuun oikeusteitse. Myös oikeudessa vanhemmille tarjotaan sovittelua yhteisen sopimuksen laatimisen mahdollistamiseksi. Tuomioistuimen määräyksellä tehtävä päätös lapsen asioista on vanhempien viimesijainen keino riidan ratkaisemiseksi.

Uusittu laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta astui voimaan 1.12.2019. Lain 1§:ssä määritetään, mitä lapsen huollolla käsitetään ja mikä on lain tarkoitus. Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa,

kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019.) Lapsen huollosta tehtävä oikeuden päätös tehdään Kurki-Suonion (1999, 5) mukaan lapsen edun perusteella. Tämän vuoksi lapsen edun käsite ja sen vastainen lastensuojelullinen huoli ovat mielenkiintoisia seikkoja lastensuojelun tarvetta arvioitaessa lapsen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä.

Erityisesti erotilanteita koskien, laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, voi nähdä olevan kaksi lapsen etua keskeisesti määrittävää periaatetta, joilla pyritään sääntelemään lapsen suhdetta vanhempiinsa ja vanhempien toimintaa heidän erotessaan. Ensinnäkin pidetään tärkeänä, että kummankin vanhemman vanhemmuus jatkuu eron jälkeen. Periaatetta molempien vanhempien vanhemmuuden jatkumisesta edistetään yhteishuollon avulla ja lisäksi lakiin on kirjattu lapsille osoitettu tapaamisoikeus, jonka perusteella lapsilla on oikeus pitää yhteyttä toiseen vanhempaansa ja tavata tätä. Yleisesti tapaamisoikeus ymmärretään siten, että on se vanhemman oikeus mutta lain mukaan se on nimenomaan lapsen oikeus. Toinen keskeinen periaate on, että vanhempien olisi ensisijaisesti hyvä sopia lasten huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. (Hautanen 2010, 17–18.)

Ero- ja huoltoriitoihin liittyy myös laajempia yhteiskuntaa ja resurssien käyttöä koskevia kysymyksiä, joiden valossa tätä perhe-elämän kriisitilannetta on syytä tutkia. Erot ovat taloudellinen haitta usein eron osapuolille, mutta vanhempien riitely tulee myös yhteiskunnalle kalliiksi. Saman eroperheen asioita käsitellään usein monissa eri viranomaisissa. Riidan keskellä elävät erolapset tarvitsevat usein hoidollista tukea ja apua ja konflikti heijastuu usein myös vanhempien hyvinvointiin ja työkykyyn. (Oikeus.fi. 2014.)

2.2 Lapsen asema erossa

Lapsen yhteiskunnallisen ja oikeudellisen aseman muuttuminen on kulkenut omaa matkaansa muun yhteiskuntapoliittisen kehityksen rattaissa. Merkittävänä pohjana tässä nähdään YK:n lapsen oikeuksien julistus (1959) sekä erityisesti myöhemmin lapsen oikeuksien sopimus (1989). Tasa-arvoistumisen tuulet suomalaisessa yhteiskunnassa näkyivät myös lapsen aseman muutoksina. 1970-luvun alkuvuosina pantiin vireille useita lapsen asemaan liittyviä oikeudellisia uudistuksia. Puhuttiin ”lapsipaketista”, joka voimaan tullessaan vuoden 1976 lopussa sisälsi isyylain, lain lapsen elatuksesta, perintökaaren sekä avioliittolain ja holhouslain muutoksen. Näin kaikki suomalaislapset saivat syntyperästä riippumattoman oikeudellisen tasa-arvon. Myöhemmät lakiuudistukset 1980-

luvulla edellyttivät lapsen mielipiteen huomioon ottamista sekä lapsen puhevaltaa mm. päätettäessä lapsen asuinpaikasta ja huoltajuudesta avioeron yhteydessä. (Satka & Moilanen & Kiili 2002, 245–250.) Lapsen aseman muutokset välittyivät myös tapaan, jolla avioero ymmärrettiin. Esimerkiksi eroavien parien lasten asema mainitaan ensimmäisen kerran sovittelun aiheena vuoden 1963 avioliittolain muutoksessa (Laki avioliittolain muuttamisesta 342/1963) ja Oikeusministeriön yleiskirjeessä (Asumuserosovittelu 1963). (Castrén ym. 2019, 352.)

Lapsen etua on erotutkimuksessa ja asiantuntijapuheessa lähestytty eri aikakausina ainakin kolmesta näkökulmasta. Ensimmäisessä vaiheessa, ennen 1980-lukua, lasta suojeltiin vahvistamalla ydinperhettä ja yrittämällä estää eroa. 1980- ja 1990-luvuilla lapsen etu kytkettiin vahvasti vanhempien hyvinvointiin, toimivampiin perheratkaisuihin ja ei-muodollisiin perhesuhteisiin. Kolmannessa vaiheessa 1990-luvulta alkaen painotettiin sitä, että lapsi on riippuvainen vanhempisuhteistaan ja lähipiirinsä resursseista mutta lapsen ja aikuisten intressit voivat olla vakavassa ristiriidassa keskenään. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 70.)

Lapsilla erotilanteisiin ja eron jälkeiseen elämään voi liittyä erityistä tuen ja kasvatuksen tarvetta, mikä kuitenkin saattaa helposti jäädä huomaamatta. Avainasemassa tässä kasvatustuessa ovat lapsen läheiset sekä lapsen kanssa työskentelevät tahot. Siihen, miten lapsi kokee vanhempiensa eron ja millaisia vaikutuksia sillä on lapsen arkeen ja elämäntilanteeseen, vaikuttaa ratkaisevasti se, millä tavalla vanhemmat eroavat. Vanhempien sovinnollisuus erossa vahingoittaa lasta vähemmän kuin riitaisa ero. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 69.) Vanhempien ero aiheuttaa joka tapauksessa lapsen elämään väistämättä muutoksia. Lapsen kannalta merkittävä riski on, että vanhempien eron vuoksi myös lapsen suhde toiseen vanhempaan on vaarassa. Isän osallistuminen lapsen arkeen eron jälkeen sekä vanhempien yhteistyökykyisyys ovat yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Useat aiemmat tutkimukset osoittavat, että parhaiten vanhempiensa erosta selviävät ne lapset, joilla on mahdollisuus ylläpitää suhdettaan molempiin vanhempiinsa näiden eron jälkeen. (Broberg & Hakovirta 2009, 123–139.)

Lapsen huollon jakamisen ja perheiden uudelleen järjestäytymisen muutoksissa myös lapsen asumiseen liittyvissä järjestelyissä on tapahtunut muutoksia ja siihen on löydetty uudenlaisia ratkaisumalleja. Forsberg ym. (2016, 434–440) kertovat vuoroasumisesta koskevassa tutkimuksessaan havaitun aiemmin, että vuoroasumisella vaikuttaa olevan positiivisia vaikutuksia lapsen hyvinvointiin eron jälkeen. Vuoroin vanhempiensa luona asuvat lapset näyttävät pärjäävän paremmin henkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti kuin ne lapset, jotka asuvat vain toisen vanhempansa kanssa. Aiemmat

tutkimukset osoittavat myös vuoroasumisen varjopuolia, kuten jatkuvan kodista toiseen muuttamisen tuoman epävakauden ja stressin. Uusien perhesuhteiden monimutkaisuus ja ristiriidat suhteissa saattaa myös heikentää vuoroasumisen hyviä puolia. Vuoroasuminen muuttuu hankalaksi, kun vanhemmat eivät kykene käyttäytymään vastuullisesti ja asumisjärjestelyissä tehtävät jatkuvat muutokset sekä vanhempien epäröinti aiheuttavat lapsille kärsimystä.

Tilanteissa, joissa vanhempien ero on riitaisa eivätkä vanhemmat tuesta huolimatta kykene ratkaisemaan yhteisen lapsensa asiaa sovinnossa, joudutaan asiaa ratkomaan aiemmin kuvatun mukaisesta tuomioistuimissa. Tämänkaltainen käytäntö ei ole yksin suomalaisen yhteiskunnan malli. Sosiaalitoimelle on useissa maissa asetettu oma tehtävänsä vaikeissa vanhempien riitatilanteissa ja lapsen kuuleminen on yksi näistä osana laajempaa selvitystyötä. Carolus van Nijnatten ja Esli Jongen (2011, 540) ovat tutkineet Hollannissa sosiaalityöntekijöiden ja lasten välistä keskustelua lastensuojelun lautakunnan teettämässä selvityksessä vanhempien riitaisassa avioerotilanteessa. Tutkimus esittää analyysin lautakunnan edustajien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta ja tarkastelee sitä, miten lapsille kerrotaan menettelytavoista, heidän osallisuuttaan sekä heidän ajatustensa ja tunteidensa paljastamisen vaikutuksia koskien perheen tilannetta. Tutkimuksensa tuloksissa he osoittavat, että vastoin YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa mainittua oikeuttaan lapset saavat liian vähän tietoa perheen tilanteesta ja heitä koskevasta päätöksenteosta. Kohtaamisista puuttuu todellinen perheen tilannetta koskevien ajatusten ja mielipiteiden vaihtaminen. Lisäksi lautakunnan menettelytavat ja rooliodotukset olivat ajoittain hämmentäviä. Nämä johtivat yksipuoliseen keskusteluun, jossa työntekijät olivat dominoivia ja lapset hiljaisia. Tapaamiset, joihin osallistui kerralla useita lapsia, olivat kaoottisia eikä niissä ollut tilaa keskustelulle. Huomionarvoista on, että haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat, ettei heillä ollut tapaamisiin mitään konkreettista valmistelevaa suunnitelmaa. (van Nijnatten & Jongen 2011, 551–552.)

Keskusteluissa ei niinkään keskitytty antamaan lapsille tietoa heidän tilanteestaan ja menettelytavoista kuin kerättiin heiltä tietoa. Tapaamisten ilmapiiri ei rohkaissut lapsia ilmaisemaan vaikeita tunteitaan, tapaamispaikat ympäristönä ovat lapsille vieraita eikä niissä juurikaan ollut havaittavissa lapsen oloa helpottavia elementtejä. Lisäksi keskustelut olivat huonosti suunniteltuja ja järjestettyjä, eikä lasten esittämiin oleellisiin asioihin kohdistettu riittävästi huomiota. Kaiken kaikkiaan todetaan, ettei hyvä eron jälkeinen lapsi vielä näy tutkimuksessa. Kirjoittajat pohtivat sen voivan johtua myös tutkimukseen osallistuneiden lasten nuoresta iästä mutta he uskovat pääällimmäisen syyn olevan sosiaalityöntekijöiden huonossa osallistavassa lähestymistavassa. (van Nijnatten & Jongen 2011, 551–552.)

Erot ovat myös lapsen kiintymyssuhteiden kannalta äärimmäisiä riskitekijöitä. Lasten ja vanhempien välisten kiintymyssuhteiden katkeamista erojen seurauksena pidetään yhtenä merkittävimmistä lapsen terveen kehityksen ja hyvinvoinnin riskitekijöistä tämän päivän länsimaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti pikkulapsiperheiden erojen uhka on merkittävä kiintymyssuhteelle. Erossa selviämistä tukevia seikkoja ovat kiintymyssuhteen ylläpitäminen molempiin vanhempiin, suhteiden säilyttäminen sisaruksiin ja muihin lapselle tärkeisiin aikuisiin. Lapsi sopeutuu vanhempiensa eroon yleensä ilman suuria ongelmia, kunhan vanhemmat pystyvät asettamaan lapsen tarpeet omiensa edelle, kommunikoidut ja sopivat lapsen asioista, luottavat toisiinsa ja tukevat toisiaan vanhempina. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 72.)

2.3 Palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun tarpeen selvittäminen

Vanhempien eroriita saattaa johtaa lapsen asian selvittelyyn useissa viranomaisissa, joista yhtenä on lastensuojelu. Lapsen tilanteen selvittäminen viranomaisissa voi olla osa vanhempien eroriitaa tai seuraus siitä. Lastensuojelussa lapsen asia ja erityisen suojelun tarve selvitetään lain säätämässä prosessissa.

Lasta koskeva asia voi tulla vireille sosiaalihuollon viranomaisessa asianosaisen hakemuksena lastensuojelulain mukaisiin palveluihin, perheen kanssa yhteistyössä tehdyn lastensuojelulain 25 a§:n mukaisena yhteydenottona tai lastensuojelulain 25§:n mukaisen lastensuojeluilmoituksen myötä (Araneva 2016, 125). Asia voi tulla vireille myös, jos lastensuojelun työntekijä on muutoin saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojelulain 26§2mom mukaan lastensuojeluilmoituksen vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. (Saastamoinen 2016, 109–153.)

Mikäli lapsella ei ole kiireellistä lastensuojelulain nojalla tarjottavan tuen tarvetta, lastensuojelun työntekijän on ratkaistava aloittaako hän lapsen kohdalla sosiaalihuoltolain 36§:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin (Araneva 2016, 128). Palvelutarpeen arviointia ei tarvitse tehdä, jos sen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta eli jos vastaavantyyppinen arvio on jo viime aikoina tehty tai lapsen tuen tarve olisi selvästi luonteeltaan tilapäistä (Saastamoinen 175–176). Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta (Lastensuojelulaki 417/2007).

Tämän pro gradu -tutkielman mielenkiinto asettuu juuri tähän kohtaan, jossa lapsen asia on tullut vireille lastensuojelun sosiaalityöntekijällä ja asiassa on päätetty käynnistää palvelutarpeen arviointi. Palvelutarpeen arviointia tekee tässä tutkimuksen aineistossa lastensuojelun sosiaalityöntekijä, jolloin asiassa arvioidaan myös lastensuojelun tarve. Näin ollen tutkimuksessa kulkevat rinnan käsitteet palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun tarpeen arviointi. Nämä kaksi limittyvät toisiinsa kunnallisessa sosiaalityössä, eikä niille ole sen myötä merkityksellistä tehdä jatkuvaa eroa tässäkin.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaavan sosiaalihuollon ammattihenkilöltä edellytetään kykyä tunnistaa asiakkaiden erilaiset tuet tarpeet sekä sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmien laajaa tuntemusta, jotta hän voi arvioida ja osoittaa asiakkaan tarpeisiin parhaiten vastaavan palvelun (Araneva 2016, 85). Laaja-alainen asioiden hallinta ja tiedon soveltamisen taito tekevät sosiaalityöstä mielenkiintoisen lisäksi hyvin haastavaa ja sen asemaa erityisosaamisena ei pitäisi kyseenalaistaa.

Anita Sipilän (2011, 18–19) tutkimuksessa sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuuksista, esitetään funktionaalisen professiokäsityksen mukaan professioiden olevan ammatteja, joiden edustajat soveltavat erikoistunutta tieteellistä tietoa haasteellisiin tilanteisiin. Näihin tilanteisiin ei ole valmiita teknisiä ratkaisuja, vaan niiden käsittely edellyttää erityistä professionaalista harkintaa. Hänen mukaansa sosiaalisten ongelmien vaikeutumisen ja monimutkaistumisen myötä ovat myös sosiaalityön asiantuntijuuteen kohdistuvat vaatimukset lisääntyneet. Sosiaalityön osaaminen tunnustetaan aiempaa laajemmin, kun aiemmin sitä on luonnehdittu vain puolittain ammatillistuneeksi työalaksi. Sosiaalityöllä on Sipilän mukaan koordinoiva ja kehittävä vastuu sosiaalialan palvelujen toimivuudesta ja uudistamisesta. Pauli Niemelä (2009, 211–212) esittää sosiaalityön erottavan muista professioista sen tiedollinen substanssi. Sosiaalityöntekijät peilaavat oman tieto-taitonsa mukaisesti asiakkaan ongelmia aina suhteessa tämän hyvinvointiin. Tieto koskee asiakkaiden tarpeita ja niiden tyydyttämistä. Sosiaalityön sosiaalityhteellisenä tutkimuskohteena ovat ihmisen hyvinvointi ja sen vajeet sekä toiseksi se, millainen on ihmiselle merkityksellinen hyvä, jota sosiaalityön ammattilainen tukee.

Palvelutarpeen arvioinnissa on punnittava riittäväkö lapsen olosuhteissa olevan riskitekijän poistamiseen sosiaalihuoltolain nojalla tarjottavat ja muut peruspalvelut vai tarvitaanko tilanteessa lastensuojelulain mukaisia tehokkaampia tukitoimia. Lasta koskevassa palvelutarpeen arvioinnissa on ilmevä paitsi viranhaltijan niin myös lapsen ja hänen huoltajansa näkemykset. Lopullisen arvion lapsen palvelujen ja tukitoimien tarpeellisuudesta tekee arvioinnista vastaava sosiaalihuollon työntekijä. (Saastamoinen 2016, 170 – 171.)

LsL26§:ssä käytetään termiä lastensuojelun tarpeen selvittäminen, joka on helposti sekoitettavissa aiemmin laissa keinona olleeseen toimenpiteeseen lastensuojelutarpeen selvitys. Lastensuojelun tarpeen selvitys viittaa sosiaalityöntekijän tekemään arvioon lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimien tarpeesta, joka säädetään LsL26§:n 4 momentissa. (Araneva 2016, 124–125.) Hannele Forsberg ja Aino Ritala-Koskinen (2012, 112) esittävät tätä lastensuojeluasiakkuuden tarpeen arviointia ohjaavan kaksi keskeistä normia. Näiden mukaan joko kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät tue lapsen tervettä kehitystä tai lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa kehitystään. Edellä esitettyyn viitaten ajattelen lastensuojelun olevan hyvin monimutkainen työkenttä, jossa sosiaalityöntekijät tekevät arviointia ja päätöksiä. Päätösten pohjaksi saatava tieto kertyy sokkeloisessa muuttujien labyrintissa ja ympärillä olevan maailman muuttuessa myös sokkelon seinät liikkuvat alati. Edellä mainittu palvelutarpeen arvioinnin punnitseva työ lapsen olosuhteista sekä arviota ohjaavat normit ovat suuntaviittoja työn oikeanlaiselle suorittamiselle, mutta epävarmuus ja olettamukset joutuu jokainen sosiaalityöntekijä arvioissaan hyväksymään.

Päätöksiä tehdään arviointiprosessissa tapauskohtaisesti ja lapsen edun mukaisten arvojen pohjalta. Arviointeja tekevien työntekijöiden tulee osoittaa vastuullisuutta raporteissaan sekä perustellessaan päätöksiään vanhemmille, lapsille ja mahdollisesti oikeudelle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät käsittelevät työssä kohtaamiaan haasteita hienovaraisesti, koska jokainen asiakkuus on uniikki. Tämän ajatellaan olevan sosiaalityön ihannekuva. Pelkästään vailla määrämuotoisia, päätöksentekoa ohjaavia malleja tehtävän työn on kuitenkin monissa tutkimuksissa osoitettu tuottavan sattumavaraisia päätöksiä ja sen vuoksi yhä useammassa lastensuojelun yksikössä työssä käytetään arviointia ohjaavia malleja. (Heggdalsvik ym. 2018, 523.) Suomessa esimerkkinä tällaisesta mallista on BBIC-arviointimalli (Barnets behov i centrum), jolla pyritään säilyttämään lapsi arvion keskiössä.

Lastensuojelun asiakkuuden syyperusteet tulee siis aina harkita palvelutarpeen arvioinnin aikana yksilökohtaisesti kunkin lapsen osalta. Lapsen kehitystä tai terveyttä vaarantavat tekijät voivat olla lapsen hoidosta vastaavan henkilön aktiivisia toimia tai sellaisia laiminlyöntejä, jotka vaikuttavat negatiivisella tavalla lapsen kehitykseen tai terveyteen. Lapsen kehitys ja terveys voivat vaarantua myös siitä syystä, että vanhempi tai huoltaja ei kykene tarjoamaan lapselle säännönmukaista arkea ja johdonmukaista lapsen tarpeita vastaavaa kasvatusta tai pysyvää ja turvallista kasvuympäristöä. Pelkkä lastensuojelullinen huoli jostain kasvuolosuhteeseen liittyvästä ei riitä osoittamaan lastensuojelun syyperustan olemassaoloa. Syyperustan pohjana olevan arvion kasvuolosuhteista tai niiden vaikutuksesta lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumiseen tulee olla konkreettinen, yksilöity ja perusteltu. (Araneva 2016, 162–163.)

Saini ym. (2012, 1310– 1311) toteavat pitkittyneiden ja vaikeiden eroriitojen kuormittavan lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä mutta työskentelyyn näissä haastavissa eroperheissä ei kuitenkaan ole juurikaan olemassa ohjenuoraa. He ovat tutkineet sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta työskentelyä vaikeissa eroriidoissa. Tutkimuksessaan haasteltiin 28 sosiaalityöntekijää neljässä ryhmässä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, ettei vaikealle eroriidalle ole yhtenäistä määritelmää. Työntekijät kokivat haastavana koulutuksen ja kokemuksen puutteellisuuden näihin tilanteisiin. Vaikkakaan selkeää ja yhtenäistä määritelmää vaikealle eroriidalle ei vaikuta olevan, niin tutkimuksen haastatteluissa nousi esille tunnusomaisia piirteitä näissä perhetilanteissa. Tällaisiksi nimettiin manipulaatio, kommunikoinnin puute ja päättymätön kriisitilanne.

Edellä esitettyyn viitaten voi sanoa eroriidan aikana tehdyn arvioinnin olevan monilta osin hyvin haastavaa sosiaalityölle. Sosiaalityö on vahvasti vuorovaikutuksellista työtä ja siinä jokaisella osallisella on omalaisensa rooli, joka muovautuu työskentelyssä suhteessa toisiin. Tulehtuneissa vuorovaikutussuhteissa nämä asemat on työskentelyn aikana jollain tavoin luotava ja huomioitava. Jevnen mukaan (2017, 19) lapsen asema asiakkuudessa sekä lastensuojelun osallistuminen riippuvat vanhemmille tarjolla olevista asiakkuuden asemista sekä erityisesti siitä, miten ammattilaiset ymmärtävät ja käsittelevät ”konflikteja” sekä riitoja lapsen huollosta. Sosiaalityön konteksti näissä tilanteissa on sellainen, että ongelmat ja ratkaisut ovat neuvoteltavissa. Onkin siis huomioitava tavat, joilla ammattilaiset ja asiakkaat keskustelevat ongelmien ymmärtämisestä ja millaisia seurauksia tällä ymmärryksellä on lapsen asiakkuuden asemaan sekä lapsen oikeuteen saada palveluita.

2.4 Lastensuojelun rooli

Lastensuojelun asiakkuuden alkamisen taustalla on aina jollakin tavalla lasta uhkaava tai hänen etuaan vaarantava tilanne. LsL27§ määrittää lastensuojelun asiakkuuden alkamisen edellytyksiä. Tässä laissa säädetään lastensuojelun asiakkuuden alkavan, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Viranomaisille on lailla annettu mahdollisuus ja velvollisuus varmistaa lapsen hyvän kasvun toteutuminen, jos lasta lähellä olevien aikuisten voimavarat eivät tähän riitä. Yhteiskunnan vastuulla on varmistaa lasten ja aikuisten välisen vastavuoroisuuden toteutuminen lapsen edun mukaisella tavalla. Tämä voi edellyttää myös lastensuojelun tukitoimien järjestämistä lapselle ja perheelle. Lapsen edun näkökulman avaaminen auttaa jäsentämään myös lastensuojelun yhteiskunnallista tehtävää, joka tasapainoilee tuen ja kontrollin välillä. Lastensuojelun on harkitulla,

hyvin perustellulla ja lakiin perustuvalla vallalla mahdollisuus puuttua perheen sisäisiin asioihin – toimien aina perustuessa lapsen edun näkökulmaan. (Heinonen 2016, 237.)

Puuttuminen ja tuen tarjoaminen asettavat sosiaalityöntekijän suhteessa perheeseen ja lapseen hyvin erilaiseen asemaan. Pidän itse ajatuksesta, että sosiaalityöntekijä on ikään kuin vaaka erilaisten tiedonpalasten keskellä. Sosiaalityöltä odotetaan usein kannanottoja ja asioita tuodaan sosiaalityöntekijän tietoon ratkaisun saamisen toivossa – näin on kokemukseni mukaan myös eronneiden vanhempien kohdalla. Sosiaalityöntekijän tulee olla erityisen sensitiivinen kannanotoissaan, koska hänellä ei ole toimivaltaa lapsen huollosta ja asumisesta päättämiseen. Sosiaalityön kannanotto saattaa olla myös ristiriidassa sen kanssa, miksi asia on alun perin saatettu hänen tietoonsa.

Sosiaalityön erilaisista rooleista, sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteista on kirjoittanut mm. Kirsi Juhila (2006). Juhila kirjoittaa samassa sosiaalityön vuorovaikutuksessa läsnä olevista kulttuurisista diskursseista, jotka määrittävät sitä, mitkä tilanteet ja asiat hahmottuvat ei-toivottaviksi sosiaalisiksi ongelmiksi. Ennen yhteistä, jostain näkökulmasta lähtevää ongelmaksi määritelmää nämä asiat eivät vielä edellytä mitään toimia. (Juhila 2006, 229.) Lastensuojelun sosiaalityön voi ajatella olevan ammatillista tunnustelutyötä, kuten Tarja Heino (1997, 365–366) on esittänyt. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijän tavoite on vuorovaikutuksessa muiden tahojen kanssa tunnustella erilaisilla kentillä sellaisia toiminnan mahdollisuuksia, jotka toteuttavat lapsen etua. Tällä tunnustelulla sosiaalityöntekijä samalla tuottaa lastensuojelun asiakkuutta.

3 Lapsen etu ja institutionaalinen raja

Seuraavassa esitän tutkimukseni teoreettisina käsitteinä lapsen edun ja institutionaalisen rajan. Tuon käsitteet paitsi tutkimukseni viitekehyksiksi niin myös laajemmin kulmakiveksi koskien lastensuojelua. Etenkin lapsen etu on käsitteenä haastava ja jätän määrittelyssäni sille tilaa kehittyä sosiaalityöntekijöiden äänen mukaisesti. Institutionaalinen raja auttaa meitä ymmärtämään sitä vaikeaa leikkauspintaa, jossa lastensuojelu työskentelee perheiden kipeiden kokemusten äärellä.

3.1 Lapsen etu

Tähän pro gradu -tutkielmaan lähtiessäni minulle oli selvää, että haluan ottaa valitsemani ilmiön tarkastelussa huomioon tämän lastensuojelun sosiaalityön hankalan käsitteen – lapsen edun. Ajattelen sen olevan ikään kuin työskentelyn kivijalka mutta ajoittain kivijalasta on tullut ammatillisessa

kielessä liian itsestään selvä ja sen merkitys jää liian avoimeksi tulkinnoille. Käsitteen käyttäminen edellyttää sen äärellä pysähtymistä. Lapsen etu on kaikkea lasta koskevaa päätöksentekoa ohjaava kriteeri, mutta sen merkitys ja sisältö on aiemmin todetun mukaan vaihtelevaa. Normina lapsen etu on tavallisesti jätetty avoimeksi, jolloin sen konkreettinen sisältö muodostuu tapauskohtaisesti käytännön ratkaisutoiminnassa. (Linnanmäki 2019, 82.)

Oikeustieteen näkökulmasta lapsen etu on ongelmallinen käsite, koska se avoimeksi jätettynä käsitteenä jättää runsaasti tilaa arvo- ja arvostusnäkökulmille. Lapsen edun arvosidonnaisuutta voi kuitenkin lähestyä ja ymmärtää kulttuurisidonnaisessa yhteydessä, jolloin ajatellaan käsitteen takana vaikuttavien arvojen olevan suhteessa kunakin ajankohtana jossakin paikassa vallitseviin käsityksiin lapsen kannalta ihanteellisista ratkaisuista. (Kurki-Suonio 2000, 1.) Lapsen edun ymmärtäminen tapahtuu siis aina tilannesidonnaisesti. Samaisen pulman tuo esiin myös Virve-Maria de Godzinsky (2014, 14) puhuessaan eri tieteenalojen ja tieteenalojen eri koulukuntien eroista käsitteen sisällön suhteen. Hänen mukaansa mikään olemassa oleva mittari ei osoita sitä, onko tehty ratkaisu asiassa lapsen edun mukainen. Lisäksi lasta koskevat päätökset ulottuvat hänen mukaansa syvälle perhemoraaliin ja etiikkaan. Päätöksentekijän lapsen edun käsitteelle kulloinkin antama sisältö on väistämättä yhteydessä päätöksentekijän omaan arvomaailmaan ja elämäkokemukseen. Lapsen edun käsitteen voi ajatella elävän ajassa samoin kuin aiemmin esittämäni käsitykset avioliitosta ja eroista ovat muuttuneet läpi ajan.

Oikeudellisesta näkökulmasta lapsen edun käsitettä vanhempien erotilanteessa on tutkinut Kirsikka Linnanmäki (2019) väitöskirjassaan ”Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa”. Linnanmäki pureutuu siihen, ketä lapsen etu ja oikeudet velvoittavat tuomioistuinsovittelussa ja kuka määrittää lapsen etua. Sovitteluiden lisääminen on Suomessa poliittinen tavoite ja asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuin sovittelujen kokeilu pyrki osaltaan nopeuttamaan vanhempien erimielisyyksien käsittelyä sekä vähentämään tuomioistuimen ja sosiaalitoimen työmäärää huoltoriidoissa. Lapsen etu ja lapsen oikeudet aiheuttavat hämmennystä ja epäselvyyttä ja lapsen etua tulkitaan usein varsin kapeasti. Lapsioikeudellinen tutkimus on keino lisätä keskustelua lapsen edusta ja oikeuksista. (Linnanmäki 2019, 3–4.)

Lapsen edun arvosidonnaisuutta pohdittaessa lastensuojelun näkökulmasta vahvan roolin ottaa väistämättä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. YK:n yleiskokous hyväksyi sopimuksen 20.11.1989 ja Suomessa se tuli voimaan vuonna 1991. Toisin kuin vuonna 1959 annettu lapsen

oikeuksien julistus, yleiskokouksen hyväksymä sopimus sitouttaa sen ratifioiman valtion muuttamaan lakinsa ja toimintansa tätä sopimusta vastaavaksi. (Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?) YK:n yleissopimuksen tavoitteena on poistaa lapsen huono kohtelu ja epäoikeudenmukaisuudet, koskien sekä lapsen kotia, että kodin ulkopuolisia tahoja asettaen näin myös viranomaisille velvollisuuksia suhteessa lapsiin. YK:n yleissopimuksen 3 artiklan mukaan lapsen etu on asetettava ensisijalle kaikkea lapsia koskevassa sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäätöelimien toiminnassa. Lapsen edun toteuttamisessa on kyse kaikkien lapselle kuuluvien ihmisoikeuksien toteuttamisesta. (Saastamoinen 2016, 16–18.) Erilaisen julkisen vallan ja viime kädessä lastensuojelun keinoin voidaan perheen autonomiaan puuttua ja pyrkiä estämään tai katkaisemaan lapsen edun karkeat loukkaukset (Linnanmäki 2019, 84).

Linnanmäki (2019, 294–296) esittää tutkimuksessaan matriisin lapsen edun käsityksistä käytännön huoltoriitojen tuomioistuinsovittelutoiminnassa. Hän jaottelee siinä lapsen edun määrittämisen tavat, lapsen etua edistäviä sekä lapsen edun vastaisia käsityksiä. Oman tutkimukseni kannalta tämä on kiinnostava jaottelu ja siihen on mahdollista peilata myös aineiston analyysin jälkeen tehtäviä johtopäätöksiä. Mitä ovat ne eroriitoja koskevissa palvelutarpeen arvioinneissa esitetyt lapsen edun vastaiset seikat, joiden katsotaan asettavan lapsi erityisen suojelun tarpeeseen ja lastensuojelun asiakkuuteen? Linnanmäen tutkimuksen mukaan lapsen etua vastaan puhuvia seikkoja ovat oikeudenkäynti, vanhempien riitely, lapsi viestinviejänä, liian raskaat tapaamisjärjestelyt, lapsen kuuleminen huoltoriidassa sekä lapsen saattaminen ratkaisijan rooliin. Vanhempien välisten konfliktien ajatellaan olevan yksi suurimmista lapsen hyvinvointia uhkaavista riskeistä (Kurki-Suonio 2000, 14).

Lastensuojelulain tarjoamista määritelmistä käsin valtaosa lapsen edun arvioinnista on hyvin moniselitteistä. Esimerkiksi tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi tai kulttuurisen taustan huomiointi ovat ihanteita, joiden oikeanlainen toteutus on riippuvainen asiantuntijätiedosta. Tätä asiantuntijätietoa tuottaa moninainen asiantuntijakenttä, joka jäsentää muun muassa kasvatusta, terveydenhuoltoa ja sosiaalityötä. (Hiitola 2015, 34.) Palaan tutkimuksessa vielä tarkemmin pohdintaan tästä asiantuntijätiedosta sekä tiedon ja työskentelyn liikkumisesta erilaisilla rajapinnoilla.

Oikeudellinen ulottuvuus osana lapsen edun kokonaisuutta on korostunut (Linnanmäki 2019, 83). Lapsen osallisuudesta ja kuulemisesta häntä koskevassa asiassa on säädetty lastensuojelulain 21 §:ssä. Sen mukaan 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan

ohella erikseen puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lapsen edun näkökulmasta ei Linnanmäen (2019, 84) mukaan kysymys olekaan siitä, tulisiko lasta kuulla vaan siitä, miten lasta tulisi kuulla. Myöhemmin esiteltävässä aiemmassa tutkimuksessa käy ilmi, että lapset ovat usein kokeneet, etteivät he olleet saaneet riittävästi tietoa koskien perheen tilannetta vanhempien erotessa eikä heidän kanssaan tästä riittävästi keskusteltu. (van Nijnatten & Jongen 2011, 551–552.) Suomalaisessa lastensuojelussa lapsen edun huomioimisesta lapsen tilannetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on säädetty lastensuojelulaissa (LsL4§). Tämän seitsemän kohtaisen säädöksen mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle lain edellyttämät olosuhteet. Lain kohdat ovat 1) tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, 2) mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito, 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus, 4) turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus, 5) itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen, 6) mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Lapsen edun rinnalle voidaan ottaa käsitteet lapsen hyvä ja lapsen hyvinvointi. Nämä kaikki voivat merkitä muun muassa jatkuvuutta, pysyvyyttä, turvallisuutta ja osallisuutta sekä vanhempien tai muiden aikuisten tarjoamaa rakkautta, hoivaa, hoitoa, suojelua, auktoriteettia ja esimerkkiä. Nykyisin lapsen hyvän ja hyvinvoinnin voidaan ajatella tarkoittavan usein ihmissuhteiden laatua eli kiintymyssuhdetta, tasapainoista kehitystä ja normaalia elämäntapaa sekä yhä useammin lapsen toimijuutta ja mielipiteen kuulemistakin. Lapsen hyvä on muuttumassa lapsen oikeudeksi sekä edellä mainittuihin asioihin että yksilölliseen kansalaisuuteen. (Nätkin 2003, 37–38.) Lapsen etu on siis määritelmältään enemmän oikeudellinen mutta lapsen suojelun tarvetta arvioitaessa kaikki edellä mainitut seikat ovat läsnä.

Näkökulmaa lapsen edun arvioinnissa voidaan muuttaa myös toisesta suunnasta katsovaksi ja pohtia sekä tunnistamaan niitä seikkoja, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia – voidaan puhua negatiivisista tunnusmerkeistä. Silloin tuodaan näkyviin niitä seikkoja, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia, kuten rakkauden tai vuorovaikutuksen puuttuminen, kaltoinkohtelu tai lapsen eläminen jatkuvassa epävarmuudessa omasta asemastaan ja suhteestaan vanhempiinsa tai sisaruksiinsa. (Räty 2015, 14–15.) Ero ja huoltoriidat voivat pitkittyessään olla juuri tämänkaltaisia negatiivisia tunnusmerkkejä luovia tilanteita lapsen elämässä. Lapsi voi vanhempiensa riidassa altistua paitsi suoraan vanhempien riidan välikappaleeksi niin myös lukuisten viranomaisten ja muiden tahojen selvittelyjen kohteeksi,

kun vanhemmat hankkivat todisteita toistensa huonosta vanhemmuudesta tai pyrkivät estämään lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpitoa. Selvityksen voivat pahimmillaan kuormittaa lasta ja aiheuttaa riidan lisäksi vahinkoa lapsen hyvinvoinnille. Lapsen edun mukaista olisi, että vanhempia pystyttäisiin auttamaan erotilanteessa niin, että he pääsevät riitaisesta tilanteesta irti.

Sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa tutkinut Mari Antikainen (2007, 71–72) kertoo väitöskirjassaan sosiaalityöntekijöiden kokeneen itsensä lapsen edun asiantuntijoiksi. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijät tunnistivat riitaiset tilanteet ja osasivat ennakoida lasten oireilun. Sosiaalityöntekijät kuitenkin olettivat perheen kokonaistilanteen arviointiin osaamisen olevan sosiaalityön ulkopuolella, perheneuvolassa tai tuomioistuimilla. Vanhempien kanssa sopuisassa tilanteessa sopimusta tehtäessä ei lapsi näyttäyty toimijana. Lapsen etua käsiteltiin silloin vanhempien tuottaman tiedon perusteella. Vasta riitatilanteessa lapsen etua ja kokonaistilannetta on tämän tutkimuksen mukaan analysoitu tarkemmin. Konteksti on tässä Antikaisen tutkimuksessa toisenlainen kuin lastensuojelun tarvetta arvioitaessa mutta samoin lähtökohdin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lapsen edun arvioijana syntyy laissa säädettyssä lastensuojelun tarkoituksessa (Lsl4§).

Lapsen etu ja lapsen oikeus

Lapsen edun määrittelyssä on huomioitava myös tämän käsitteen suhde lapsen oikeuksiin. Ajan saatossa lapsen asemassa on tapahtunut muutoksia suhteessa aikuisiin ja suhteessa oikeuksiin ihmisenä. Lapsen edun käsitteen ymmärtämiseksi on hyvä ymmärtää näiden oikeuksien kehittyminen. Kun lapsen on alettu ajatella olevan oikeutettu erityiseen suojeluun, on hän saanut samalla subjektin roolin omaten myös oikeudet. Keskustelu suojelun periaatteen vai oikeuksien periaatteen ensisijaisuudesta johti Lapsen oikeuksien sopimukseen vuonna 1989. (Buitelaar 2018, 295.)

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen artikla 3 velvoittaa ottamaan huomioon lapsen edun. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Lapsen oikeuksien sopimus). Huomattavaa on, ettei tässä yleissopimuksessa kuitenkaan tarkemmin määritellä lapsen edun käsitettä, vaan se on haluttu jättää avoimeksi tulkinnoille, jotta periaatetta voidaan tulkita tapauskohtaisesti (Buitelaar 2018, 296).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Huoltajuus on selkeästi yksi tällainen asia. Lapsen oikeuksien julistuksen mukaan lapselle tulee tarjota mahdollisuus tulla kuulluksi joko suoraan tai häntä edustavan tahon kautta. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen henki, ja erityisesti 12 artikla osoittaa lapsen mielipidettä kohtaan kasvavan kunnioituksen maailmanlaajuisena ilmiönä. Huoltajuuskysymyksiensä kohdalla on kuitenkin merkittäviä esteitä lapsen oikeuksien toteutumiselle. Kaksi merkittävää periaatetta vaikuttaa vähentävästi lapsen mielipiteen merkittävyyteen. Nämä ovat lapsen edun periaate ja kasvava trendi kohden oikeussalien ulkopuolella tehtävien sovittelujen ja neuvottelujen toteuttamiseen. YK:N lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsen edun periaate esitetään artiklassa kolme. Myös lapsen äänen ja mielipiteen kuuleminen pohditaan tästä lapsen edun näkökulmasta. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi oikeudessa lapsen ja tuomarin eriävät mielipiteet lapsen huollon jakamisesta harvoin päättyvät lapsen mielipiteen mukaisesti. Lapsen mielipiteellä, hänen iästään riippuen, ajatellaan olevan enemmän painoarvoa esimerkiksi hänen asumistaan koskevassa asiassa. (Kurki-Suonio 2000, 9.)

Lapsen edun periaate antaa tilaa tapauskohtaiselle arviolle, taipuen ajassa ja paikassa. Kaikenkattavana ajatuksena on, että lapsen arvokkuutta ja hänen oikeuttaan vaikuttaa asiansa kulkuun tulee kunnioittaa. Lapsen edun periaatteen on esitetty sisältävän ajatuksen siitä, että lapsi voi ikätasonsa mukaisesti olla osallisena omassa asiassaan ja myötävaikuttaa oman etunsa mukaisen päätöksen syntyä. (Buitelaar 2018, 297.) Lapsen oikeussubjektius on puhututtanut – voiko lapsi olla oikeuksien haltija. Tässä keskustelussa merkittävässä roolissa on oikeus oikeuksiin, jolla tarkoitetaan oikeutta elää täysivertaisena jäsenenä oikeudellisessa yhteisössä, jossa yksilön teot ja mielipiteet arvioidaan kaikille yhtäläisin kriteerein. (de Godzinsky 2014, 7–8.)

Lapsen etu ja etujen ristiriidat perheessä

Olisi helppoa ajatella, että lapsen etu ja lapsen hyvä olisi yhteisesti jaettu tavoite ja kaikissa tilanteissa jokaisen vanhemman tärkein kriteeri. Lapsen etu saattaa kuitenkin määrittäjästä riippuen olla myös vastoin vaikkapa toisen vanhemman näkemystä hänen omasta edustaan tai oikeuksistaan. Hannele Forsberg (1998, 46) esittää lapsen itsenäisen subjektin aseman korostamista ja erityisesti tämän vahvistamista tilanteissa, joissa lapsen etu on ristiriidassa toisen tai molempien huoltajien edun kanssa. Lapsikeskeisyyden ja perhenäkökulman painotukset vaikuttavat edelleen hyvin voimakkaasti rinnakkain suomalaisessa lastensuojelussa.

Ennen lapsenhuoltolain radikaalia muutosta 1983 lasta ajateltiin suojeltavan vanhempien eron riskeiltä vaikeuttamalla avioeron saamista ja eroon päädyttyessä rajaamalla muu kuin taloudellinen vastuu yksin toiselle vanhemmalle. Yhteiskunnan on ollut erojen yleistyessä muutettava suhtautumistaan ja nykyisin lapsen edun ajatellaan saada parhaiten turvattua, kun molemmat vanhemmat säilyvät mukana lapsen elämässä ja kykenevät tekemään yhteistyötä vanhemmuudessa. Tässä lapsen etu ei ole kuitenkaan yksiselitteinen. Aikuisten tapa toimia ja heidän tavoitteensa voivat olla vakavassa ristiriidassa lapsen edun kanssa. Myös lapsen etuun vetoamista voidaan tällaisessa riitatilanteessa käyttää väärin. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 75.)

Mielenkiintoinen ajatus lapsen edun kannalta vahingollisesta tilanteesta liittyen vanhempien eroon, on esitetty pohtimalla lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain roolia ikään kuin annettuna alustana huoltoriidoille. Lapsen huollosta voidaan sopia lähes rajattomien vaihtoehtojen ja tehtyjä sopimuksia tai annettuja päätöksiä voidaan muuttaa. (Gottberg 2006, 1232.) Tuomioistuimilla on tässä oma roolinsa mutta lastensuojelun tehtävän kannalta tämä mahdollisesti pitkittyneisiin ero- ja huoltoriitoihin annettu kenttä luo haasteen lapsen edun mukaisia olosuhteita arvioitaessa. Tässä asettuu myös perheenjäsenten edut keskinäiseen ristiriitaan, kun vanhemmat saattavat vilpittömästi pyrkiä turvaamaan omaa mahdollisuuttaan toimia vanhempana ja samalla tämän nostattama riita aiheuttaa selvää haittaa lapselle. Tuomioistuinkäsittelyssä ratkaisuperusteena huoltoriidassa on aina lapsen etu ja tämä saattaa tarkoittaa, että ratkaisu ei vastaa kummankaan vanhemman vaatimusta. Myös vanhempien yhdessä laatima sopimusesitys saatetaan tuomioistuimessa jättää vahvistamatta lapsen edun vastaisena – päätäntävalta ei ole silloin enää yksityisellä vaan julkisella. (Gottberg 2006, 1233.)

Lapsen edun käsitteellisen ymmärtämisen ja sen käyttämisen helpottamiseksi on hyvä pohtia käsitteen määrittämisen tarkennusta ja ehkä uudenlaisen määreen antamista sille. Tämä on erityisen tärkeää tässäkin tutkimuksessa aiheena olevassa perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä, jossa yhteisen ymmärryksen saavuttaminen on tie myös onnistuneeseen lopputulokseen. Risto Karttunen (2010, 158) on lapsen kuulemista huolto- ja tapaamisriidoissa käsittelevässä väitöskirjassaan esittänyt käsitteen lapsen kestävä etu. Tällä käsitteellä hän haluaa tuoda huoltoriidan ratkaisuun ulottuvuudeksi muutakin kuin pelkästään päätöksen. Lapsen kestävä etuun pyrittäessä tuetaan ja motivoidaan vanhempia riidan ylitse ja kohden toimivaa sekä joustavaa yhteistyötä.

Tämänkaltainen ajatus lapsen edusta tukee myös ajatusta käsitteen moniulotteisuudesta ja siitä, miten lapsen etua ei voida määrittää irrallisena perheyhteisöstä. Lapsen edun mukaisia kestäviä ratkaisuja ei ole mahdollista tehdä ilman, että kriisitilanteen syntysyitä pyritään korjaamaan.

Samankaltaista ajattelua esittää Tapio Rätty (2015, 12), joka korostaa, että lapsen tosiasialliset perhesuhteet on otettava huomioon lapsen etua arvioitaessa ja näillä olosuhteilla on merkitystä lapsen edun toteutumisessa. Vanhempien tarpeet ja oikeudet on otettava huomioon mutta ne eivät voi olla arvioinnin lähtökohta. Myös yksin lapsen tarpeista lähtevä lapsen edun määrittely voi ajaa asiassa tehtävän päätöksen lapsen edun kannalta vastaiseksi. Tavoitteena on siis oltava sellainen ratkaisu, joka turvaa lapsen hyvän hoidon ja kasvatuksen sekä lapsen oikeuden vanhempiinsa. Lastensuojelun on yhtä lailla tuettava vanhempia, jotta lapsen etu toteutuu. Myös ajatus siitä, että perheen etu ei aina ole lapsen etu on syytä pitää pinnalla lastensuojelun työssä. Perheenjäsenten elämässä on perheen jakamaton hyvä todellista vain silloin, kun perhe tosiasiallisesti turvaa yksilöjänsä tärkeimmät tarpeet ja edut (Heiliö 1994, 103).

3.2 Institutionaalinen raja

Lastensuojelu on erityispalvelu eikä sen tehtävänä ole ottaa hoitaakseen mitä tahansa perheiden ongelmaa. Lastensuojelussa tehdään arviota siitä, ovatko ongelmat sellaisia, että ne tavalla tai toisella vaikuttavat tai todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin ja että niihin voidaan vaikuttaa lastensuojelun keinoin lapsen edun mukaisesti. Arviot ovat tapauskohtaisia ja niillä voidaan mm. erotella lapsia asiakkuuteen tai sen ulkopuolelle. Tällä valikoinnilla otetaan konkreettisesti kantaa siihen, mikä lastensuojelun tehtäväalue yhteiskunnassa on. (Pösö 2010, 324–325.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemässä palvelutarpeen arvioinnissa otetaan kantaa siihen, onko kyseisen lapsen tilanteessa sellaista lastensuojelullista huolta, joka asettaa lapsen suojelun tarpeeseen ja lastensuojelun tarjoaman tuen tarpeeseen. Tarja Pösö (2010, 324) on tarkastellut lastensuojelun valikoinnin prosessia institutionaalisen rajan käsitteen avulla. Tällä käsitteellä hän tarkoittaa niitä kohtia, joissa julkinen lastensuojelun järjestelmä puuttuu tai antaa tukeaan yksittäisten vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin. Institutionaalisella rajalla tehdään valikointia asiakkuuteen sekä valikointia asiakkuuden aikana. Pösö esittää, että institutionaalinen raja on kompleksinen monien tekijöiden kontekstisidonnainen yhdistelmä. Rajaa tuotetaan ja ylläpidetään inhimillisen ja tapauskohtaisen arvioinnin tuloksena monissa eri vaiheissa ja se on paikoin kiistanalainen.

Tätä lastensuojelun problematiikkaa yksityisen ja julkisen rajapinnoista on esitetty myös lainsäädännön näkökulmasta, jolloin puhutaan interventiokynnyksestä. Perhe-elämän suoja sekä lapsen ja vanhempien oikeus toisiinsa on lainsäädännön kannalta vahvasti suojattu mutta toisaalta tilanne muuttuu, kun tässä perheyksikössä havaitaan jokin lapsen kannalta haitalliseksi arvioitu olosuhde. Tässä muodostuu viranomaiselle sekä oikeus että myös tietyissä tilanteissa velvollisuus puuttua lapsen ja perheen tilanteeseen. (Gottberg 2006, 1231.) Lastensuojelun työhön tämä jännite heijastuu, kun vanhemmat saattavat puuttumisen tilanteissa kokea heidän omia oikeuksiaan loukattavan. Perheelle asetettu kasvatusvastuu asettaa sille myös oikeuden käyttää omia periaatteitaan kasvatuksessa, jos ne vain ovat lapsen kasvun sekä kehityksen kannalta edullisia. Tähän ei ulkopuolisella ole oikeutta puuttua ilman painavaa perustetta. (Taskinen 2010, 24.) Tämä ajatus institutionaalista rajasta tai interventiokynnyksestä on tutkimukseni näkökulmasta hyvin mielenkiintoinen. Oma kiinnostuksen kohteeni liikkuu juuri tällä rajan alueella ja haluan tuoda esiin niitä mahdollisia seikkoja, joita sosiaalityöntekijät rajapinnoilla nostavat esille lapsen edun näkökulmasta. Omassa tutkimuksessani pitäydyn institutionaalisen rajan käsitteessä.

Pösön (2010, 325–333) mukaan lastensuojelun institutionaalinen raja muodostuu monien tekijöiden ja prosessien yhteistuloksena useissa eri vaiheissa. Erilaisiin asiakkuuksiin valikoinnissa on kyse asioiden punninnasta lastensuojelun tehtävän näkökulmasta ja se tuo institutionaaliseen rajaan tapauskohtaisuuden ja moniaineksisuuden elementin. Lastensuojelu kohdentuu kompleksisiin sosiaalisiin ongelmiin, joiden erityinen lastensuojelullinen luonne on ymmärrettävissä suhteessa niiden taustaan ja kontekstiin. Konteksti on paitsi asiakkaana olevien henkilökohtaisen elämän konteksti niin myös konkreettinen palvelujärjestelmän kokonaisuus, jonka osana lastensuojelu toimii. Päätöksiä ja valintoja tehdään instituution, asiantuntijan (sosiaalityöntekijän) ja asiakkaan välisessä suhteessa. Siinä kohtaavat julkinen ja yksityinen: laki, organisaatio, asiantuntijuus, yhteisölliset normit perhe-elämästä, lapsuudesta ja niihin kuuluvasta tavallisuudesta, arki, eletty elämä, yksilöiden tulevaa koskevat odotukset monien muiden joukossa. Sosiaalityöntekijä on tässä keskeinen toimija ja institutionaalinen raja konkretisoituu pitkälti sosiaalityöntekijän tekemiin kannanottoihin. Aiemmin esittämäni käsitteiden avoimuus ja kontekstin merkitys niiden muovautumisessa tuovat tähän toimijuuteen vielä oman lisänsä, joka kaikessa sosiaalityön tutkimuksessa tulee pitää avoimena ja näkyvissä. Työtä ohjaavat käsitteet ja normit eivät ole yksiselitteisiä ja helppoja.

Ongelman määrittäminen ja instituutiollisen rajan muodostuminen ovat yhteydessä toisiinsa eri kontekstien ja tulkintojen kautta. Se, mitkä asiat nähdään ongelmallisena, millaiseksi ongelmat määrittyvät ja millaisena lastensuojelun institutionaalinen raja ja tehtävät nähdään, vaikuttaa myös

siihen ketkä päätyvät lastensuojeluasiakkuuteen ja millaista työskentely heidän kanssaan on. Kokonaisuudessaan nämä tuovat esiin lastensuojelun moniulotteisuutta, jonka lähtökohtana on auttaa lapsiperheitä heidän ongelmissaan, mutta samaan aikaan arvioida, valvoa ja määritellä lapsiperheiden ongelmia, asiakkuuksia sekä tehtäviä toimenpiteitä. (Pösö 2007, 65; Pösö 2010, 326.)

Harmaalla vyöhykkeellä ja rajapinnoilla liikuttaessa on sosiaalityöntekijöillä ja muilla ammattilaisilla haasteena ymmärtää näissä tilanteissa esitettyjä huolia tai ongelmia sekä niiden syitä. Onko kyse lapsen kaltoinkohtelusta tai hoidon laiminlyönnistä vai syntyvätkö epäilyt vanhempien epäluottamuksesta tai ovat syytöksiä väärin perustein. Sosiaalityöntekijät joutuvat pohtimaan omia kannanottojaan tilanteessa, jossa riskinä on, että myös aiheettomien epäilysten ja syytösten kohdalla sosiaalityöntekijän kantaa voi toinen vanhempi yrittää käyttää omaksi hyväkseen mahdollisessa oikeudenkäynnissä. Tällä huolen vielä harmaalla vyöhykkeellä liikuttaessa ongelmien tunnistaminen ja ymmärtäminen on tärkeää oikeiden toimien ja tuen arvioimiseksi. Sosiaalityöntekijät voivat toisaalta tunnistaa ongelmien syyn olevan vanhempien pitkittyneessä riidassa ja epäluottamuksessa ja pyrkiä tarjoamaan heille tukea yhteistyön onnistumiseen tai toisaalta sosiaalityöntekijät saattavat tunnistaa väkivallan tai hyväksikäytön olevan tilanteessa todellinen riski ja lastensuojelun tehtävän olevan lapsen suojeleminen tältä enemmän kuin sovinnon rakentaminen vanhemmuuteen. (Jevne 2017, 3–4.)

Lastensuojelun sosiaalityö on saavuttanut profession piirteen sen suhteen, että yhteiskunta on legitimoinut sille ainakin jollain tasolla yksinoikeuden lapsen edun arviointiin. Tätä on myös kritisoitu sanoen, että tähän arviointityöhön liitettävän asiantuntijuuden arvioivan lapsen edun omasta viitekehyksestään ja siten kertovan sen ulkopuolelta lapselle ja tämän vanhemmille. Tämä arviointi ja asiantuntijuus asettavat sosiaalityölle suuren ammatillisen vastuun. Sosiaalityön ammatillisen tiedeperustan kehittäminen vahvistaa myös sosiaalityön ammatillista asemaa, osaamista ja menetelmiä. (Antikainen 1997, 49–74.)

Sosiaalityö on keskeisesti ongelmanratkaisutyötä, jossa pyritään ratkaisemaan työn kohteena olevia inhimillisiä ongelmia yhteistyössä asiakkaan kanssa, vuorovaikutuksessa. Professionaalisen sosiaalityön ydin on dialogi, jossa ammattilainen yhdessä asiakkaan kanssa etsii toimivia ratkaisuvaihtoehtoja. Dialogissa sosiaalityöntekijä ja asiakas myös tarkkailevat ja arvioivat tulevatko asiakkaan tilanteessa asetetut tavoitteet saavutettua. Näin ollen tieteellisen tiedon muodostukseen perustuva tieto on vain osa sosiaalityön professionaalista tietotaitoa. Tieteellinen teoriatieto on välttämätöntä muttei kuitenkaan sellaisenaan riittävä toiminnan perusta. Arkipäivän käytäntötiedon

ja ymmärryksen hankkiminen konkreettisessa toiminnassa on aina uusi tiedonmuodostuksen tilanne. Tässä sosiaalityöntekijän oma ajattelu suorittaa valikointia siitä tiedosta, jonka hän katsoo tilanteessa oleelliseksi. Oman päätöksentekoprosessinsa ymmärtäminen auttaa sosiaalityöntekijää käyttämään paremmin ja kriittisemmin myös saatavilla olevaa tieteellistä tutkimusta ilmiöstä, jonka kanssa työtään tekee. (Gredig & Marsh 2010, 64–73.)

Oman tutkimukseni kysymykset ja kiinnostus liikkuvat juuri täällä institutionaalisen rajan pinnoilla. Palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun tarpeen arviointi ovat kohtia, joissa mahdollisesti moniammatilliset näkökulmat määrittävät huolen paikan ja lapsen sekä perheen aseman suhteessa palveluihin. Sosiaalityöntekijät tekevät päätöksen julkisen vallan astumisesta yksityiselle alueelle kontrollina tai tukena.

Sosiaalityössä ei riitä eri aloilta lainattu tieto eikä pelkästään ammatin käytännöstä ja kokemuksesta kumpuava tieto. Sosiaalityöntekijältä edellytetään työssään viisautta analysoida sitä, millaista hyvinvointia sosiaalityön tehtävänä on tuottaa ja millaisia hyvinvoinnin vajeita sosiaalityön ammattilaiset asiakastyössään käsittelevät. Tällöin puhutaan sosiaalityön professionaalista osaamisesta ja asiantuntijuudesta, jossa keskeistä on professionaalisen harkinnan taito. (Niemelä 2009, 34.) Jo melko yleisesti tunnustetaan, että sosiaalityöntekijät ammentavat työssään tietoa monilta alueilta. Tutkimuksellisen tiedon ja käytännötiedon rinnalla tiedonaloina kulkevat paikalliset ja kansalliset toimintamallit. Näiden eri alueiden käyttöön ja painotukseen vaikuttavat kunkin työntekijän ammatilliset ja henkilökohtaiset arvot. Tieteellisen tiedon ja ammatillisen kokemustiedon yhteenliittymän nähdään olevan sosiaalityössä suotava suunta, joka tukee alan vaikeaa ja mutkikasta päätöksentekoa. (Boaz & Blewett 2010, 37–48.)

Sosiaalityöntekijät raportoivat yhä kasvavassa määrin tapauksista, joihin liittyy erimielisyyttä lapsen huollosta. Kuitenkin tutkimukset esittävät, että sosiaalityöntekijät kokevat haastavana työskennellä tällä juridisella ja ammatillisella harmaalla vyöhykkeellä. Haastavana koetaan löytää tasapaino niiden apua tarvitsevien perheiden löytämisessä ja sen välttämiseksi, että perheitä ohjautuu aiheetta lastensuojelun piiriin. (Jevne 2017, 3.) Risto Karttunen (2010, 57–64) on esittänyt eroperheiden kanssa tehtävää työtä raamittavan lainsäädännön tavoittelevan perheen autonomian palauttamista ja vahvistumista. Tällä hän tarkoittaa, ettei yhteiskunta puutu tarpeettomasti perheen elämään. Rajapinnoilla liikuttaessa yhteiskunnan tehtävä on turvata perheen ja sen jäsenten oikeuksien toteutuminen. Tarvittaessa tuen rinnalla voidaan perheeseen kohdistaa kontrollia sisältäviä toimia

lapsen erityisen suojelun turvaamiseksi – näin myös huolto- ja eroriidoissa. Karttusen mukaan tähän on aihetta, jos lapsen fyysinen, aineellinen, sosiaalinen tai psyykkinen turvallisuus vaarantuu.

Julkisen vallan ja lastensuojelun toimimista eroauttamisen kentällä on tutkittu myös perheiden ja vanhempien näkökulmasta. Jevne (2017, 18) kertoo eronneiden vanhempien kertoneen moninaisista lapsiin liittyvistä huolista sekä haastavasta suhteesta vanhemmuudessa. Vanhempien mukaan sosiaalityöntekijät tulkitsivat tietoa eri tavoin lapsen tilannetta arvioidessaan. Tämä herättää kysymyksiä siitä, mitkä seikat mutkikkaassa tilanteessa määritetään olennaisiksi ja millaisia ammatillisia termejä sosiaalityöntekijät käyttävät luokitellessaan ongelmia tällä harmaalla vyöhykkeellä. Tilanteiden tulkinta ja huolten tai ongelmien määrittelyä ei lastensuojelun työtä perheiden kanssa ole yksinkertaista, kuten tässäkin on moneen otteeseen todettu. Kestävän lapsen edun käsitteen rinnalle voisi tässä kohden tuoda riittävän hyvän vanhemmuuden käsitteen. Sirpa Taskinen (2010, 28) on määrittänyt, että aivan tavalliset, lapsistaan huolta pitävät ja heistä välittävät vanhemmat ovat riittävän hyviä kasvattajia. He pystyvät turvaamaan lapsen edun toteutumisen arjessa ja tukemaan lapsensa hyvinvointia ilman, että tämä edellyttää ulkopuolisen puuttumista tilanteeseen. Ajattelen riittävän hyvän vanhemmuuden olevan käsitteenä hyvä työkalu, mutta lapsen edun tavoin se jää hyvin avoimeksi eikä sillä ole lapsen edun kaltaista lainsäädännön tukea taustallaan. Näillä käsitteillä työtä voidaan tukea ja ohjata mutta työtä on edelleen paljon.

Lastensuojeluun tehtävien ilmoitusten ja lastensuojelussa vireille tulevien asioiden määrät ovat useiden kansainvälisten tutkimusten mukaan lisääntyneet huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Tämän myötä myös tutkimus lastensuojelun prosesseista ja lapsen suojelun tarpeen määrittämisestä on lisääntynyt. Lapsen ohjautumista asiakkuuteen asian vireille tulemisen jälkeen on kuvattu mm. suppilona, joka kuvastaa asiakkuuteen valikoinnin tilaa. Näyttää siis siltä, että prosessin läpi kulkeneista lapsista vain pieni osa päätyy palveluiden piiriin. (Parton, Thorpe & Wattam 1997, 1–12.) Suomessa tehtiin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) keräämän tilaston mukaan vuonna 2019 yhteensä 156 200 lastensuojeluilmoitusta. Määrä kasvoi 7 prosenttia (10 320) vuodesta 2018. Lastensuojeluilmoitukset koskivat kaiken kaikkiaan 83 090 lasta ja 2 656 nuorta. Sosiaalihuoltoon tuli samaa vuotta koskevissa tilastoissa yhteensä 15 312 yhteydenottoa lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, ja ne koskivat kaikkiaan 13 728 lasta ja nuorta. Yhteydenottojen määrä lisääntyi 890:lla (6,2 %) edellisestä vuodesta. (Lastensuojelu 2019, 17.) Tämän pro gradu -tutkielman aineisto ei anna tilastollisia tietoja tai vertailulukuja aiempiin vuosiin koskien kyseisen kunnan lastensuojeluilmoituksia tai palvelutarpeenarviointeja.

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen metodologia

Tutkimuskysymysten kautta lähden seuraavaksi esittelemään tutkimukseni aineistoa ja aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jolla olen aineistoa tulkinnut. Kuvaan tarkemmin sitä prosessia, jolla olen löytänyt aineistostani sen sisältämän oleellisen tiedon ja sosiaalityöntekijöiden äänen.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkin tutkielmassani riitaisia eroperheitä ja näissä kriisiytyneissä tilanteissa tehtävää arviointia lastensuojelun tarpeesta ja lapsen edusta. Analyysissa erittelen sitä, miten sosiaalityöntekijät määrittävät lapsen olevan erityisen suojelun tarpeessa johtuen vanhempien eroriidasta. Tutkimukseni antaa lisää ymmärrystä riitaisten eroperheiden lastensuojelun tarpeesta. Toivon tutkimukseni tuovan myös ymmärrystä tarvittavien palveluiden kehittämiseen eroauttamisessa sekä keskusteluun asiakkuuden rajapinnoista. Tutkimukseni analyyttinen näkökulma on lapsen etu. Tutkimuskysymyksinäni esitän seuraavia.

Mitä on eroriitaan liittyvä lastensuojelun tarve?

Kuinka lapsen etu määrittyy sosiaalityöntekijän päätöksessä lastensuojelun tarpeesta vanhempien eroriidassa?

Aihetta ja ilmiötä on tutkittu melko laajalti. Näkökulmana tutkimuksissa ovat olleet mm. lapsen etu huoltoriitojen selvityksissä, sovittelussa sekä oikeuskäytännöissä, sosiaalityön asiantuntijuus ja lastensuojelun rooli huoltoriidoissa. Oma näkökulmani tutkimuksessa on mielestäni tutkittavissa oleva ja aiempaan tutkimukseen hyvin tukeutuva sekä ymmärrystä syventävä. Palvelutarpeen arvioinnissa tietoa muodostetaan monitasoisesti. Tietoa arvioinnissa tuottavat sekä lapsen huoltajat, lapsi, verkosto että viranomainen. Näin muodostettu tieto siivilöityy kirjoitetussa asussa sosiaalityöntekijän kautta mutta ei ole yksin hänen luomaansa. Tutkimukseni tiedonintressi tulee olemaan hermeneuttinen, kuvailemaan ja ymmärtämään pyrkivä. Hermeneuttinen ymmärtäminen voi tarkoittaa ilmiöiden merkityksen oivaltamista. Ymmärtäminen on aina tulkintaa eikä se ala tyhjästä, vaan sen perustana on se, miten kohde ymmärretään ennestään eli esiyymmärrys. Puhutaan hermeneuttisesta kehästä, jolloin ymmärtäminen etenee kehämäisenä liikkeenä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–41.)

4.2 Aineisto

Tutkimukseni aineisto muodostuu suuren eteläsuomalaisen kunnan perhe- ja sosiaalipalveluissa ajalla 8.2.2016 – 16.4.2020 valmistuneista 31 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedosta. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen palvelutarpeen arvioinnissa edellyttää lastensuojelun sosiaalityöntekijän vastuunkantoa arvioinnin suorittamisesta. Arviointi voidaan kuitenkin toteuttaa yhteistyössä myös toisten toimijoiden kanssa, tarpeellisessa laajuudessa. Sosiaalityöntekijä laatii palvelutarpeen arvioinnista yhteenvedon, joka koostaa kerätyn tiedon ja sisältää johtopäätökset tarvittavista palveluista. Kaikki aineistona olevat palvelutarpeen arvioinnit on tehty tilanteessa, johon liittyy vanhempien ero ja eroriita. Palvelutarpeen arvioinnit ovat mitaltaan 1–11 sivua.

Kun sosiaalityöntekijä kirjoittaa asiakastyöstä, hän kirjaa muistiin niitä asioita, joiden ajattelee olevan keskeisiä ja tietämisen kannalta merkittäviä. Sitä, millaisen valikointiprosessin tekstin kirjoittaja on tehnyt, ei voi lukea mistään. Sosiaalityössä teksti on osa työtä mutta ei työn varsinainen tulos. Tekstejä tehdään, jotta itse työ saataisiin tehdyksi. Asiakkaista tallennetut tiedot muodostuvat sosiaalityössä työntekijän tietämisen välineiksi ja reflektion mahdollistajiksi. (Kääriänen 2007, 247–248.) Asiakirjat ovat siis jo itsessään tulkintoja tilanteista, tulkintoja asioiden merkityksellisyydestä.

Aineiston keräämiseksi lähetin neljän suuralueen lastensuojelun avohuollon johtaville sosiaalityöntekijöille sähköpostin, joissa esitin tutkimukseni aiheen sekä pyynnön aineiston saamiseksi heidän tiimeiltään. Pyysin johtavia sosiaalityöntekijöitä kysymään omilta sosiaalityöntekijöiltään sellaisia palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoja, joissa näkyvät edellä mainitut rajaukset - erotilanne, eronneiden vanhempien riitaiset suhteet tai huoltoriidat. Kunnassa käytössä olevasta asiakastietojärjestelmästä ei ole mahdollista saada hakutyökalulla rajattua näitä palvelutarpeen arviointeja. Aineistoa analysoidessani olen muistanut huomioida sen seikan, että aineiston kerääminen on tapahtunut sosiaalityöntekijöiden muistin ja valikoinnin varassa. Ajanjaksolle, jolle aineisto asettuu, mahtuu arvioni mukaan iso joukko muitakin eroperheitä koskevia palvelutarpeen arviointeja mutta tähän tutkimukseen on valikoitunut ne, jotka sosiaalityöntekijät ovat jostain syystä muistinsa lokeroista kaivaneet. Mielenkiintoista olisi kysyä näiltä sosiaalityöntekijöiltä, miksi he muistavat juuri nämä kyseiset perheet.

Palvelutarpeen arviointien yhteenvedot valikoituivat tutkimukseni aineistoksi, koska kiinnostuin lastensuojelun asiakkuuksien edellytyksien määrittymisestä puhuttaessa lastensuojelun roolista erityispalveluna suhteessa vaikeisiin eroriitoihin. Kokemukseni mukaan lastensuojelun sosiaalityössä

pohditaan paljon problematiikka liittyen eroperheisiin, vanhempien riitaisten välien vaikutusta lapseen sekä lastensuojelun keinoja ja toisaalta toimivaltaa tilanteissa, joissa esille otetun huolen taustalla on vanhempien ero. Lastensuojelun sosiaalityössä pohditaan sitä, mikä tekee huoltoriidasta tai eroriidasta lastensuojelullisen kysymyksen ja asettaa lapsen erityisen suojelun tarpeeseen. Miten vanhemmat eivät enää riitansa vuoksi pysty kantamaan ja jakamaan huoltajuutta ja vanhemmuutta vaan heidän riitaisuutensa vuoksi tilanne muodostuu lapsen terveyden ja turvan uhaksi? Aiheellista saattaa olla myös pohtia voivatko viranomaisten toimet olla osaltaan pitkittämässä vanhempien välistä riitatilannetta? Voiko palvelutarpeen arviointi prosessina tarjota vanhemmille pahimmillaan alustan, jossa jatkaa toistuvasti riitaansa eron jälkeen?

Palvelutarpeen arviointien yhteenvedoista on mahdollista saada esille lastensuojelun asiakkuuden päätöksen rakentuminen, perustelut ja suunnitelmat. Palvelutarpeen arviointi on se työskentelyn vaihe, jossa päätös mahdollisen asiakkuuden edellytyksistä ja tarpeesta päätetään. Yhteenvedo on monella tavalla tärkeä dokumentti. Tutkimukseni näkökulmasta minua kiinnostavat ne sosiaalityöntekijöiden kirjaamat tiedot ja perustelut, jotka arvioinnissa kerätystä tiedosta nostetaan yhteenvedoon riitaisaa eroa elävien vanhempien lasten lastensuojelun asiakkuuden perusteeksi.

4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Analyysillä pyritään informaatioarvon kasvattamiseen luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. (Eskola & Suoranta 1999, 138.)

Sisällönanalyysillä voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä tai yleisessä muodossa kadottamatta sen informaatiota. Johtopäätökset eivät nouse vielä tästä kuvailusta vaan ilman niiden selkeää erillistä luomista, tutkimus saattaa jäädä keskeneräisen oloiseksi. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia siinä missä diskurssianalyysikin mutta poikkeaa jälkimmäisestä siten, että sisällönanalyysissa etsitään tekstin merkityksiä, kun taas diskurssianalyysissa analysoidaan, miten näitä merkityksiä tuotetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117–122.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa aineistolta kysytään tutkimustehtävän tai ongelman mukaisia kysymyksiä – aineisto toimii analyysin viitekehyksenä. Aineistolähtöisessä analyysissä avainajatuksena on, etteivät analyysiyksiköt ole etukäteen harkittuja. Aikaisemmilla tiedoilla tai

teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei tulisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. Aineistolähtöisen analyysin vaikeutena on, ettei ole olemassa objektiivisia, ”puhtaita” havaintoja vaan muun muassa käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–109.)

Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto aluksi hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Uudestaan koottu looginen kokonaisuus mahdollistaa johtopäätösten tekemisen, jolloin pelkkä sisällönanalyysi ei jätä keskeneräistä vaikutelmaa. Edellä kuvattu voidaan esittää kolmivaiheisen prosessin muodossa, jossa 1) aineisto redusoidaan eli pelkistetään 2) aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja 3) abstrahointi eli luodaan teoreettiset käsitteet (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122).

Aineiston analyysissa tulee edetä asteittain, ajatellen, että ensimmäinen jäsenitys ei ole samalla viimeinen. Siten laadullisessa analyysissa aineiston jäsentäminen ja tulkinta tapahtuvat useassa vaiheessa. (Eskola & Suoranta 1999, 152.) Aineiston pelkistämässä aineistosta karsitaan epäolennainen pois ja tätä vaihetta ohjaa tutkimustehtävä. Pelkistäminen voi olla joko informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin esimerkiksi etsimällä aineistosta tutkimustehtävän kysymyksillä niitä kuvaavia ilmaisuja. Aineiston analyysiyksikön määrittämistä ohjaa aineiston laatu ja tutkimustehtävä. Aineiston klusteroinnissa aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi ja aineistosta haetaan samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. Kolmannessa vaiheessa, abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–125.)

Laadullisen tutkimuksen kokonaisuuden kysymys on palautettavissa kysymykseen ”miten minä voin ymmärtää toista?”. Länsimaisessa filosofiassa on tärkeä pulma minän tietoisuudesta itsestään ja sen myötä kysymys siitä, miten subjektiivinen minä voi tietää objektiivisesta minästä eli miten ymmärtää toista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 76.) Palvelutarpeen arvioinneissa analysoitavana oleva teksti on sosiaalityöntekijän tulkintaa tilanteesta, hänen arvionsa läpi katsottua. Lastensuojelulaki määrittää mahdollisen lastensuojelun asiakuuden edellytykset mutta arviointeja analysoidessa luetaan kuitenkin toisen ihmisen tulkintaa esille tulleesta tiedosta sekä toisen ihmisen johtopäätöksiä.

Oma aineistoni on sosiaalityöntekijän kirjoittamaa tekstiä, jonka tavoitteena on tuottaa näkyväksi palvelutarpeen arvioinnissa kerätty ja muodostettu tieto ja arvioida sen mahdollinen lastensuojelullinen huoli. Lastensuojelun dokumentteja kirjataan usein huolen näkökulmasta ja näin

myös palvelutarpeen arvioinnit ovat lähtökohdaltaan jostain esille tulleesta lapsen hyvinvointia ja turvaa vaarantavasta tilanteesta tai sen epäilystä alkaneita. Tämä on aineiston analyysissä huomioitava seikka. Aineisto on käytössäni ainoastaan tulosteina, joten päädyin kopioimaan aineiston itselleni kolmena kappaleena. Tämä mahdollisti sen, että pystyin käyttämään yhtä kappaletta muistiinpanojen tekemiseen, yhtä pystyin muokkaamaan leikkaamalla siitä irti oman tutkimukseni kannalta merkittäviä osia ja yhden pystyin säilyttämään alkuperäisessä muodossaan, jotta kokonaisuuden lukeminen puhtaana oli koko analyysin ajan helppoa.

Aineisto koostuu 31 palvelutarpeen arvioinnista, jotka ovat kaikki lastensuojelun sosiaalityöntekijän kirjaamia. Sosiaalityöntekijällä on voinut olla arvioinnissa työparinaan toinen sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. Aineisto on luovutettu minulle valmiiksi anonymisoituna. Tästä johtuen minulla ei ole tutkijana esittää aineistosta mitään mahdollisia prosessiin vaikuttavia taustatietoja – lapsen ikää tai muuta tietoa perheestä. Myöskään vanhempien eroon tai sen riittäisyyteen mahdollisesti vaikuttavia seikkoja, kuten parisuhteen kestoa ennen eroa, ei yhteenvedoissa ole luettavissa. Aineisto ei kerro selkeästi onko kyseessä perheen ainoa lapsi vai onko lapsia useita. Jokainen palvelutarpeen arviointi on kirjattu lapsikohtaisesti ja ainoastaan kaksi arviota on sisältönsä puolesta

Aineiston keräämisessä on tapahtunut valikointia ja tulkintaa jo siinä vaiheessa, kun sosiaalityöntekijät ovat saaneet omilta esimiehiltään esittämäni pyynnön näistä palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoista. Sosiaalityöntekijät ovat hakeneet asiakastietojärjestelmästä oman muistinsa varassa sellaisia yhteenvedoja, jotka heidän näkemyksensä mukaan sisältävät pyytämiäni elementtejä – eroriita, huoltoriita, vaikea ero. Tämä valikointi on pidettävä mielessä analyysin aikana. Minulla ei ollut tutkimuksen puitteissa mahdollista kysyä sosiaalityöntekijöiltä heidän kokemustaan siitä, miten he muistivat juuri nämä palvelutarpeen arvioinnit ja mitä he mahdollisesti jättivät aineiston ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijä kirjaa asiakastyöstä sen, mitä ajattelee siinä olevan keskeistä ja tietämisen kannalta merkittävää. Kirjoittaja voi näihin asiakirjoihin valita millaisia jälkiä työstään jättää ja niihin kirjattavien asioiden valikointiprosessi jää lukijalta näkemättä. Asiakirjojen lukijan tulee ymmärtää asiakirjan tarkoitus sekä konteksti, jossa ne on laadittu. (Kääriäinen 2007, 247–264.)

Oma työhistoriani lastensuojelun sosiaalityöntekijänä oli seikka, jonka mahdollisuutta vaikuttaa analyysiin minun tuli koko tutkimuksen ajan pitää mielessäni. Sukeltaessani toisten sosiaalityöntekijöiden teksteihin, tuli minun pitäytyä täyttämästä omalla pohdinnallani asiakirjojen

aukkoja, tarinoiden taustoja. Tietysti tutkimuksen teossa on selvää, että tutkija tekee lukiessaan tulkinnan toisten kirjoituksesta mutta sosiaalityöntekijän roolin jätin itseltäni sivuun ja annoin äänen toisille. Toisaalta oma taustani antaa mahdollisuuden ymmärtää nopeasti lukemani. Sosiaalityöntekijöiden käyttämä kieli on minulle tuttua ja samassa kunnassa sosiaalityöntekijänä toimittuani en joutunut pohtimaan yhteenvedon rakenteeseen tai palveluiden kuvaamiseen liittyviä kysymyksiä. Koin tämän kaksinaisen roolini sekä tutkimuksen tekemistä helpottavana, että myös haastavana.

Aineistona olevissa arviointiprosesseissa on varmasti sellaisia asioita, ammatillisia havaintoja ja pohdintoja, jotka eivät tule näkyväksi kirjallisessa arvioinnin yhteenvedossa. Sosiaalityöntekijät tekevät arviotaan kokonaisvaltaisesti ja harkinta tilanteessa saattaa sisältää sellaisia ammatillisuuteen ja ammattitaitoon liittyviä piirteitä, joiden avulla sosiaalityöntekijän päätös syntyy osana kohtaamisia asiakkaan kanssa. Aineisto jakautuu siten, että lastensuojelun tarpeen sosiaalityöntekijä on todennut 12 arvioinnissa. Sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden järjestämiseen on päädytty kolmessa palvelutarpeen arvioinnissa ja 16 arviointia on päättynyt siihen, ettei edellytyksiä ja tarvetta asiakkuudelle tai tuelle ole katsottu olevan.

Aloitin aineistooni tutustumisen lukemalla kaikki palvelutarpeen arvioinnit läpi kokonaisuudessaan. Yritin lukemisen aikana jättää vielä huomioimatta erityisesti tutkimuskysymyksiäni kannalta olennaiset seikat ja tutustuin aineistoon kokonaisuutena. Samalla luennalla erottelin yhteenvedot siten, että lastensuojelun tai sosiaalihuoltolain mukaiseen asiakkuuteen johtaneet arvioinnit muodostivat omat kokonaisuutensa ja omansa muodostivat ne yhteenvedot, jotka eivät johtaneet asiakkuuteen. Annoin tässä kohdassa tunnisteet jokaiselle yhteenvedolle käyttäen lyhenteitä LS (lastensuojelun asiakkuus), SHL (sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus) ja Ei (ei tarvetta asiakkuudelle sosiaalihuollon palveluissa) sekä juoksevaa numerointia näiden mukana (LS1, LS2, SHL1, Ei1, Ei2).

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa tutkimuksen aineistoa pelkistetään, jolloin siitä karsitaan pois epäolennaiset asiat (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Pelkistämisen aikana merkitsin huomiokynällä aineistosta omia tutkimuskysymyksiäni kuvaavia sosiaalityöntekijöiden kirjauksia. Käytin tässä kohdassa analyysiyksikkönä ajatuskokonaisuutta, lauseita tai sanoja, joissa sosiaalityöntekijät puhuvat erosta, eroriidasta ja sen vaikutuksista lapseen tai lapsen edun toteutumiseen. Oma kiinnostuksen kohteeni on nimenomaan sosiaalityöntekijän ääni, jolloin aineistosta rajautuvat ulos perheen ja muiden arviointiin mahdollisesti osallistuneiden tahojen äänet.

Muiden tuottama tieto siivilöityy arviointiin ja omaan tutkimukseeni sosiaalityöntekijän kautta, jolloin se on ammatillisen tulkinnan muovaamaa.

Irrotin nämä sosiaalityöntekijöiden kirjaukset leikkaamalla ne alkuperäisistä yhteenvedoista ja säilytin näissä irrotetuissa kirjauksissa kullekin aiemmin antamani tunnisteiden, jotta lasten valikoituminen asiakkuuteen ja jääminen asiakkuuden ulkopuolelle säilyy näkyvissä (LS1, LS2, SHL1...Ei1..). Kopioin nämä lainaukset itselleni erilliseen Word-tiedostoon, jolloin minulla oli kaikki aineistosta siihen asti löytämäni materiaali myös sähköisessä muodossa. Pidin koko aineiston analyysin ajan toisistaan erillään arviointeja, joissa on päädytty aiemmin kertomani mukaan erilaisiin päätöksiin koskien mahdollista asiakkuutta tai tukitoimia. Koin tämän olevan välttämätöntä, jotta sain näkyviin koko analyysin kulussa niitä eroja ja yhtäläisyyksiä, joita arvioinneissa on. Tämä myötä on mahdollista pohtia institutionaalisen rajan ilmentymää ja paikkaa tässä asiakkuuden arvioinnin prosessissa. Analyysini etenee siten, että eri poluille ohjautuneet arvioinnit esitetään erikseen.

Seuraavaksi luin kaikki löytämäni ja irrottamani sosiaalityöntekijän kirjaukset, joissa viitataan jollain tavoin tutkimuskysymyksiini, eroriitaan, lastensuojelun tarpeeseen ja lapsen etuun. Luin ensimmäisellä kerralla nämä kirjaukset analysoiden sosiaalityöntekijän tapaa tuoda esiin eroriitaa suhteessa lapseen. Ryhmittelin näitä kirjauksia ja kuljetin edelleen mukana niille antamiani tunnisteita (LS1, LS2...SHL1, Ei1..). Lukemisen ohella tein muistiinpanoja huomioista ja ajatuksista, joita nämä otteet herättivät. Ryhmittely muodosti irrotetuista kirjauksista teemoja ja näiden kautta pystyin muodostamaan sosiaalityöntekijöiden arvioinneista kolme eri tyyppiä.

Seuraavalla läpiluennalla hahmottelin irrottamistani kirjauksista teemoja sille, miten lastensuojelun tarve sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa määrittyy. Tämän jälkeen minulla oli analyysivaiheen kohteena poimia aineistosta ne kohdat, joissa sosiaalityöntekijät määrittivät lapsen etua. Sekä lastensuojelun tarpeen että lapsen edun kohdalla luin pääasiassa samaa jo aiemmin pelkistämisen kautta saamaani tunnisteilla merkittyä aineistoa - sosiaalityöntekijöiden kirjauksia eroon ja eroriidan vaikutuksiin liittyen. Erityisesti lapsen edun määrittymisen kohdalla aineiston aiempi analyysi toimi tukena, koska lapsen edun käsite itsessään esiintyi aineistossa melko vähän. Tässä tutkimuksessa aineistona ovat olleet yksittäisten lasten asiassa tehdyt palvelutarpeen arvioinnit, jolloin näkökulma tutkimuskysymykseen on yksilökokemuksellinen. Silloin Pösön (2007, 69) mukaan korostuu se, että lastensuojelu toimii yksityisenä pidettyjen vanhemmuussuhteiden alueella. Kyse on eletystä, koetusta ja ainutkertaisesta. Tärkeitä ovat sekä puuttumisen tarvetta tuottaneet ongelmat että lastensuojelun väliintulo itsessään.

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimusetiikka ohjaa tutkijoiden ammattikuntaa ja kertoo samalla muille, mihin arvoihin ja velvoitteisiin tutkijat ovat sitoutuneet. Tutkimusetiikan normit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään, jotka ovat totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta, tutkittavien ihmisarvoa ja tutkijoiden keskinäisissä suhteita ilmentäviä normeja. (Kuula 2006, 24.) Tieteellisen tutkimuksen edellytetään tuottavan korkealaatuista ja täsmällistä tutkimustietoa olennaisista kysymyksistä mutta siten, ettei se loukkaa tutkittavien ihmisten yksityisyyden suojaa (Kuula, 2006, 15). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen peruslähtökohtana on tutkittavien henkilöiden luottamus tutkijoihin ja tieteeseen. Tämä voi toteutua vain, jos tutkimuksiin osallistuvien henkilöiden ihmisarvoa ja oikeuksia kunnioitetaan. Suomessa kaikkia tieteenaloja ohjaavia eettisiä periaatteita on myös se, että tutkija toteuttaa tutkimuksensa niin, ettei siitä aiheudu tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja. (TENK 7.5.2019 hyväksytty luonnos, 5–6.)

Sosiaalityön tutkimuksessa, kuten muissakin ihmistieteissä tutkitaan arkaluonteisia, hyvinkin henkilökohtaisia ja moraalisia kysymyksiä sisältäviä ilmiöitä. Tutkijan tulee olla paitsi tutkijan roolissaan objektiivinen suhteessa aineistoon ja sen tietoon niin myös sensitiivinen ja kykenevä hallitsemaan omat tunteensa, joita aineisto saattaa herättää. Lastensuojelun tarvetta ja palveluntarvetta arvioivissa dokumenteissa tulee esille perheiden tilanne mahdollisesti laajalti katsottuna ja yhteenvedot saattavat sisältää vakavia lapsen turvalliseen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia riskejä. Näiden seikkojen pohtiminen tutkimuskysymysten näkökulmasta on raskasta myös tutkijan roolissa ja tämäkin on hyvä huomioida sekä tarvittaessa tuoda esille osana prosessia.

Aineiston hankinta edellyttää tutkimuslupaa, joka tulee hankkia kyseessä olevan kunnan tutkimusluvasta vastaavalta taholta. Tutkimuslupakäytännöt vaihtelevat kunnittain. Tähän tutkimukseen on myönnetty tutkimuslupa 27.4.2020. Tutkimuslupa on myönnetty ehdollisena edellyttäen, että aineiston anonymisoinnin suorittaa joku muu henkilö kuin tutkija ja aineisto luovutetaan tutkijalla anonymisoituna. Tutkimusluvassa mainitaan suositeltavaa olevan, että tutkija perehtyy anonymisoituun aineistoon ko. kaupungin tiloissa eikä vie asiakirjoja kaupungin tilojen ulkopuolelle. Tutkimusraportissa en tule mainitsemaan nimeltä kuntaa, jonka asiakastietojärjestelmästä aineisto on kerätty. Kunnan tunnistetieto ei ole myöskään tutkimuksen tulosten kannalta oleellinen. Tutkimuseettisenä kysymyksenä joudun pohtimaan sitä seikkaa, että ne henkilöt, joita tutkimusaineistona olevat palvelutarpeen arvioinnit koskevat, eivät tiedä tutkimuksesta

tai heidän tietojensa osallistumisesta siihen. Tästäkin syystä aineiston tunnistetietojen ja kaikkien mahdollisten henkilötietojen käsitteleminen tulee tehdä erittäin huolellisesti. Tutkimuksesta ei tämän suunnitelman mukaan toteutettuna aiheudu tutkittaville tai heidän läheisilleen turvallisuusuhkaa.

5. Vanhempien eroriita lastensuojelun asiana

Tässä luvussa esittelen oman tutkimukseni analyysin keskeiset havainnot ja päätelmät. Aluksi otan esille lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden määrittämiä seikkoja puhuttaessa eroriidan vaikutuksesta lapseen. Sosiaalityöntekijät käyttävä näistä seikoista nimitystä huoli tai lastensuojelullinen huoli. Olen muodostanut aineistosta analyysini avulla kolme erilaista tyyppiä, joihin nämä luokituvat – riitely, lapsen kasvu ja kehitys sekä yhteistyövanhemmuus. Myöhemmin tässä luvussa kerron tarkemmin näiden sisällöstä.

Seuraavassa luvussa esittelen sosiaalityöntekijöiden arvioita lastensuojelun tarpeesta. Tuon analyysissäni esiin niitä seikkoja, joita sosiaalityöntekijät esittävät määrittäessään lastensuojelun asiakkuuden olevan lapsen ja perheen tilanteessa tarpeellinen. Tämä osa kuvaa asiakkuuteen valikointia ja tulen käyttämään institutionaalisen rajan ilmentymisen kuvaamiseksi sosiaalityöntekijöiden esittämiä arvioita myös niissä tilanteissa, joissa ei ole nähty lapsen erityisen suojelun tarvetta.

Lopuksi selvitin lapsen edun määrittymistä sosiaalityöntekijöiden arvioidessa lastensuojelun tarvetta näissä palvelutarpeen arvioinneissa. Analysoin sitä, miten sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen erityisen suojelun olevan välttämätön tilanteessa, jossa asiassa on nähty vaikuttimena vanhempien eroriita. Onko ero syynä lastensuojelun asiakkuuteen? Mikä asiakkuudessa on lapsen edun turvaamista, jos vanhemmat riitelevät eroon liittyen? Selvitin asiakkuuden syntymistä ja lapsen etua institutionaalisen rajan käsitteellä, koska tutkimukseni kiinnostus asettuu juuri tähän kohtaan prosessia.

5.1 Lastensuojelu on huolissaan

Analyysiä aloittaessani en vielä tiennyt, miten sosiaalityöntekijöiden näkemykset vanhempien eroriidan vaikutuksista lapsiin tulevat esiin. Aineistoni tarjosi tähän toisaalta yllättävän helpon mutta hankalan termin. Aineistossa nousi hyvin voimakkaasti esille sosiaalityöntekijöiden puheena huoli ja

lastensuojelullinen huoli. Huolesta puhuttiin paljon, sitä ilmennettiin ja pohdittiin ja sitä myös täsmennettiin. Aineistossa sosiaalityöntekijät puhuivat lastensuojelullisesta huolesta ja kuvasivat olevansa huolissaan.

Huoli on kuitenkin vaikea termi ja sen määrittelemisen on haastavaa. Oman kokemukseni mukaan huoli on asettunut sosiaalityöntekijän ammatilliseen arkikieleen ja sitä käytetään ehkä ajattelematta sen tarkemmin sen määrittelemisen tarvetta. Huoli on ikään kuin koodina kirjoitettu ammatilliseen kieleen mutta sen ulottuminen ammatillispuheen ulkopuolelle tekee siitä hankalan. Mitä huolella silloin voidaan tarkoittaa ja miten huoli koetaan? Tämän tutkimuksen aineiston kohdalla päädyin siihen, että huoli on analyysissä aineiston omaa kieltä ja sen vuoksi tärkeä olla sellaisenaan näkyvissä. Huolesta puhuminen aineistossa teki asiasta ikään kuin erillisen selvitettävän seikan ja erotti sen irti yksityisestä. Huoli on jotain, jossa lastensuojelu voi toimia. Huolen kautta lähdin pohtimaan ensimmäisiä teemoja tutkimukseni tuloksiin.

Pohdin tässä kohden tutkimustani huolesta puhumista yleensä lastensuojelussa ja sosiaalityössä. Miksi tämä on niin vaikea termi? Aineistoni antoi minulle kuitenkin selkeästi luvan ja ehkäpä syynkin huolesta puhumiseen ja sen pohtimiseen tutkimuskysymykseni mukaisesti. Päädyin käyttämään tätä käsitettä analyysissäni myös siitä syystä, että näin sain sosiaalityöntekijöiden oman äänen näkyviin.

Erotin analyysin tässä vaiheessa aineistosta mukaan ainoastaan ne kirjaukset, jotka olivat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen. Aineistosta löytämäni kirjaukset asettuivat teemoihin sen mukaisesti, miten niissä puhuttiin eron ja eroriidan vaikutuksesta lapseen. Teemoina tulivat esiin huoli vanhempien riitojen jatkumisesta, riitojen vaikutuksesta lapseen, lapsen kokema tunnekuorma ja lojaliteettiristiriita, lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuminen, lapsen oireilu, kasvatukseen liittyvien asioiden sopimisen vaikeus sekä vanhemmuuteen kohdentuvat huolet. Asettelin kirjaukset teemojen alle ja jatkoin lukemalla niitä tutkimuskysymykseni ohjaamana. Lukemisen aikana teemat ryhmittivät kolmeen tyyppiin: riitely, lapsen kasvu ja kehitys sekä yhteistyövanhemmuus.

Kuvio 1. Lastensuojelullinen arvio eron haittavaikutuksista lapseen

Eron vaikutukset lapseen lastensuojelun asiana

Riitely - ristiriitojen pitkittyminen - riitojen kuormittavuus ja pelottavuus	Kasvun ja kehityksen vaarantuminen - lapsi kantaa aikuisten tunteita - lapsen kasvuolosuhteet ja huolenpito vaarantuvat - lapsen oireilu	Yhteistyövanhemmuuden haasteet - sopimukset ja säännöt eivät pidä - vanhemmuus ei jatku
---	---	---

Huolena vanhempien riitely

Lastensuojelun asiakkuuteen johtaneissa palvelutarpeen arvioinneissa sosiaalityöntekijät nostivat esiin huolen eronneiden vanhempien riitojen jatkumisesta ja niiden pitkittymisestä vuosien kestoisiksi. Vanhempien riidoista puhuttiin usein ristiriitoina. Sosiaalityöntekijät esittivät huolta vanhempien riidoista olleen jo pidemmän aikaa ja yhden lapsen kohdalla kyseessä oli jo kolmas palvelutarpeen arviointi vuoden sisään.

Työntekijät ovat huolissaan vanhempien välisistä voimakkaista ristiriidoista. LS8

Lastensuojelullinen huoli kohdistuu siihen, että lapsi altistuu vanhempien välisille ristiriidoille, jotka vaikuttavat jatkuvan. LS5

Lapsen kasvu ja kehitys ovat vaarassa nykyisen huoltoriidan pitkittyessä. LS11

Vanhempien erosta on kulunut jo useampi vuosi mutta vanhempien välille syntyy edelleen ristiriitoja, jotka pelottavat lapsia ja äitiä. LS8

Vanhempien välinen riitely voidaan tämän mukaan nähdä muusta lapsen kasvatukseen tai vanhemmuuteen liittyvästä erillisenä seikkana, joka jo yksistään voi olla huomioitava seikka lastensuojelussa - lastensuojelullinen huoli. Riidan ei välttämättä eritelty johtuvan jostakin lapseen liittyvästä.

Palvelutarpeen arvioinnin aikana työntekijöille ei herää huolta lapsen kasvuolosuhteista tai vanhempien kasvatuksesta. Työntekijät ovat huolestuneita vanhempien välisistä voimakkaista ristiriidoista. LS8

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät näkivät ristiriitojen aiheuttavan kuormitusta myös vanhemmille ja huolta heräsi kaikkien perheenjäsenten hyvinvoinnista. Vanhempien välillä nähtiin epäluottamusta, joka vaikeutti yhteistyövanhemmuuden toteutumista.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät huolestuivat vanhempien välisistä ristiriidoista, jotka kuormittivat lapsia ja aikuisia. LS8

Selvittelyn mukaan äiti on huolissaan isän toiminnasta lasta kohtaan. LS9

Riitatilanteet kuormittavat isää hänen ollessaan huolestunut äidin selviämisestä kasvatustilanteissa. LS8

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivat vanhemmille esille vanhempien vastuuta tilanteessa, vanhempia ohjattiin huolten mukaisesti korjaamaan tilannetta lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi.

...kannustettu vanhempia normalisoimaan kommunikointia liittyen lapsen asioihin. LS4

Vanhemmille on kerrottu, ettei lastensuojelun keinoin voida selvittää vanhempien välistä huoltoriitaa. LS7

Huolena lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuminen

Lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvä lastensuojelullinen huoli nimettiin sekä liittyen vanhempien välisen riidan pitkittymiseen että lapsen kokemaan vanhemmuuteen. Sosiaalityöntekijät puhuivat normaalista kasvusta ja kehityksestä sekä sen joutumisesta uhatuksi riitojen vuoksi. Lapsen kannalta riidan ulottuminen hänen korviinsa huutamisena ja toisen vanhemman haukkumisena nimettiin lapsen kasvun ja kehityksen kannalta haitalliseksi seikaksi.

Lapsen normaali tunne-elämän kehitys on vaarassa huoltoriidan pitkittyessä. LS12

Vanhemmille on kerrottu, miten negatiivisesti vanhempien riitely vaikuttaa lapseen ja miten kauaskantoisia negatiivisia vaikutuksia sillä lapsen kasvulle ja kehitykselle on. LS7

Vaihtotilanteet, joissa isä lasten kuullen haukkuu äitiä ja huutaa tälle, on myös erittäin haitallista lapsen normaalin kasvun ja kehityksen kannalta. LS11

Kasvuun ja kehitykseen liittyen huolena esitettiin vanhempien välisten ristiriitojen vaikutuksia lapsen tunne-elämään ja lojaliteettiristiriitaan vanhempiensa välillä. Vanhempien voimakkaiden eroon liittyvien tunteiden nähtiin valuvan lapseen ja tunteiden kuorman heijastavan lapseen. Lapsen nähtiin ottavan vanhempien välissä huolenkantajan roolin ja huolena oli silloin myös lapsen oman tunnekokemuksen tuen tarve. Sosiaalityöntekijät näkivät lapsilla olevan vaikeuksia kertoa omia mielipiteitään tai toiveitaan tilanteessa, jossa vanhemmat vaikuttavat häneen voimakkaasti omilla tunteillaan. Lapsen tunteet jäivät ilman tilaa eikä hän silloin saanut tarvitsemaan vanhemman tukea.

Lapsella on jatkuva lojaliteettiristiriita suhteessa molempiin vanhempiin LS1

Vanhempien voimakkaat tunteet vuotavat myös lapsen kannattavaksi LS1

Huolenpitäjän rooli suhteessa vanhempiin LS1

Lasta selvästi satuttaa ja hämmentää isän puheet äidistä LS11

Lasten kasvun ja kehityksen vaarantumisen rinnalla sosiaalityöntekijät nimesivät huolena vanhempien välisten ristiriitojen vaikuttavan lapsen hyvinvointiin. Hyvinvointia kuvataan puhumalla lapsen perushuolenpidosta, ikätasoisista rajoista, kasvuolosuhteista ja vanhempien välisistä lasta koskevista sopimuksista. Sosiaalityöntekijät näkivät, että vanhempien kyvyttömyys tehdä keskenään pitäviä sopimuksia oli haitta lapsen hyvinvoinnille.

Sosiaalityöntekijät ovat huolissaan, miten vanhempien väliset suhteet vaikuttavat lapsen hyvinvointiin. LS4

Vanhemmille on korostettu, että heidän välinen riitely ja ristiriitaisuus sekä kykenemättömyys sopia asioista vaikuttaa haitallisesti lapsiin ja heidän hyvinvointiin. LS6

Vanhempien välinen huoltajuusriita vaikuttaa lapsen perushoittoon ja kasvuolosuhteiden turvaamiseen. LS2

Vanhempien eron ja riitelyn vaikutusten arvioitiin näkyvän lapsen oireiluna monin eri tavoin. Lapsen oireilun kuvaa olivat sosiaalityöntekijöiden lisäksi palvelutarpeen arvioinnin aikana kertoneet myös muut yhteistyöverkostot. Lapsen oireilua kuvattiin aineistossa psyykkisen voinnin romahtamisena ja ahdistuneisuutena. Tämän heijasteena tulivat esille vaikeudet koulunkäynnissä tai nuoren päihteidenkäyttöä. Huolestuttavana seikkana näkyi, ettei lapselle ollut voitu tarjota tämän tarvitsemää psykiatrista hoitoa johtuen vanhempien riidan jatkumisesta.

Sosiaalityöntekijöillä herää lapsen voinnista suuri huoli. Lapsi on tuskastunut ja ahdistunut vanhempien välisessä ristiriidassa, joka on pitkittynyt ja vuosia kestäväksi jatkuvaksi tilaksi. LS1

Lapsella on diagnosoitu keskivaikea masennus, aiemmin ollut itsetuhoisia ajatuksia. Nämä arvioitu johtuvan vanhempien riitelystä, minkä vuoksi hoitosuhde on päättynyt. LS6

Pitkittynyt tilanne on johtanut lapsen psyykkisen kunnon romahtamiseen. LS1

Vanhempien keskinäinen riitely lapsen huollosta vaikuttaa lapseen hyvin negatiivisesti. Lapsella on koulussa alkanut esiintyä keskittymisvaikeuksia ja hän on taantunut oppimisessa. Tilanne on lapsen kannalta hälyyttävä. LS7

Lapsen omasta oireilusta näissä vanhempien eroriidan tilanteessa tehdyissä palvelutarpeen arvioinneissa puhuttiin laajimmin lastensuojelullisena huolena tilanteessa, jossa lapsella oli päihteidenkäyttöä. Lapsen päihteidenkäyttö nähtiin oireena, joka edellyttää erityistä tukea ja sen myötä myös vanhempia ohjataan työstämään perheen vuorovaikutussuhteita. Arvioinnissa ei pohdittu suoranaisesti lapsen oireilun ja perheen erokriisin yhteyttä mutta huoli nivottiin yhteen huolen kanssa vuorovaikutussuhteesta toisen vanhemman kanssa.

Lastensuojelullista huolta palvelutarpeen arvioinnin aikana on kuitenkin herättänyt lapsen kannabiksenkäyttö ja kyky sitoutua pidempään päihteettömyyteen, isän ja lapsen välinen riitatilanne sekä isän ja lapsen välit ja luottamus. LS9

Huolena yhteistyövanhemmuuden haasteet

Kolmantena tyyppinä teemoista muodostuu luokka, jossa huolet liittyvät yhteistyövanhemmuuteen ja vanhempien kuormittuneisuuteen. Yhteistyövanhemmuus on aineistossa terminä myös hyvin kuvaava sille riittävän hyvälle vanhemmuudelle, jota eroon päätyneiltä vanhemmilta yhteisen lapsen asiassa odotetaan. Yhteistyövanhemmuuteen kuuluivat yhdessä laaditut sopimukset ja niiden pitävyys. Yhteistyövanhemmuuden haasteet tai sen rakentumisen vaikeus nimettiin lastensuojelulliseksi huoleksi.

Vanhemmat eivät lapsen huoltoon liittyvistä sopimuksista huolimatta pysty toimimaan yhteistyössä lapsen asioissa vaan lapsi altistuu vanhempien riidoille. LS7

Perheen tilanteessa haastavaa voi olla juuri kahden eri kodin arki ja sen vaihtelut. LS3

Aikuisten kesken ei olla vuoden aikana saatu sovittua johdonmukaisia sääntöjä ja lapsella pitäisi olla selkeät syy-seuraussuhteet. LS2

Selkeitä sopimuksia vanhemmuuden jakamiseen ei ole pystytty sopimaan. LS1

Eron ei tulisi merkitä isälle tai äidille vanhemmuuden päättymistä tai liiallista yksin kannettava vastuuta lapsen hoidosta ja kasvatuksesta (Taskinen 2003, 43). Tämän voi ajatella olevan taustalla, kun pohditaan yhteistyövanhemmuuden tai rinnakkaisen vanhemmuuden toimimista lapsen asiassa. Molempien vanhempien osuus koettiin tärkeänä lapsen elämässä ja säröt tässä heijastuivat lapseen, jolloin tilanne herätti huolen.

Huolta herättää vanhempien kyvyttömyys yhteistyövanhemmuuteen lapsen asioissa tämän edun mukaisesti (säännöt, harrastusasiat, yhteydenpito, sopiminen ja joustaminen lapsen tarpeiden mukaan). LS 9

Vanhemmat tarvitsevat vanhemmuuden ohjausta, jotta lapsi saa johdonmukaiset rajat,

vanhemmat pystyvät ristiriidattomaan yhteistyöhön lapsen asioissa ja ohjaavat lasta aikuisjohtoiseen arkeen. LS3

Sosiaalityöntekijöitä huolestuttaa äidin voimakkaat tunteenpurkaukset ja jää huoli, että äiti saa samankaltaisia tunteenpurkauksen hetkiä lasten aikana ja silloin lasten turvallisuus ja kehitys on vaarantunut. LS1

5.2 Arvioinnista asiakkuuteen

Lastensuojelua koskevat taltioinnit, kirjaamiset ja tilastot voi nähdä myös osana päätöksenteon, valikoinnin ja moraalisen järkeilyn prosesseja. Ne voivat kertoa tarinaa siitä, minkä sosiaalityöntekijät tietävät tärkeäksi toteuttaessaan lastensuojelun tehtävää. (Pösö 2010, 327.)
Palvelutarpeen arvioinnissa tehdään valintaa ja päätös mahdollisesta lastensuojelun asiakkuudesta. Sosiaalityöntekijän päätös ohjaa prosessin institutionaalisen rajan yli - perhe ja lapsi ovat tuen piirissä.

Tarja Heinon (1997, 359– 369) mukaan lastensuojelun asiakkuuden määrittäminen sisältää sekä lakidiskurssin että ammatillisen arvion. Arvio kohdistuu hänen mukaansa siihen vaaraan, jossa lapsi turvallisen ja terveen kasvunsa ja kehityksensä puolesta on. Nämä eivät ole irrallisia arvion osia vaan lomittain toimivia kokonaisvaltaisen harkinnan puolia. Sosiaalityössä tehdään päätöksiä, kun määritetään asiakkuuksia. Sosiaalityöntekijän on ratkaistava asiat usein viivytyksettä ja epävarmuudessa, ottaen huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat. Toiminnallaan sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että tehdyt ratkaisut ovat lapsen edun mukaisia. Lastensuojelulaki ei anna tarkkaa määritelmää olosuhteista, joissa sosiaalityöntekijän tulee puuttua tilanteeseen. Sen vuoksi sosiaalityöntekijöillä melko suuri harkintavaltaa päätää siitä, mikä on sillä tavoin vaaraksi lapsen kasvulle ja kehitykselle, että väliintuloa tarvitaan.

Jatkan aineistoni analyysiä siinä kohdassa, jossa sosiaalityöntekijä tekee päätöksen lastensuojelun asiakkuudesta. Aineistosta ovat tässä mukana ainoastaan ne arvioinnit, joissa on päädytty lastensuojelun asiakkuuden tarpeeseen. Seuraavassa esitän niitä seikkoja, joita sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet omassa arviossaan lapsen suojelun tarpeesta. Analyysini on jakanut nämä kolmeen tyyppiin, jotka rakentuvat tuen tarpeen kuvaamisessa ikään kuin kerrostuen. Ensimmäisessä tyypissä tarve asiakkuudelle on hyvin avoin, varmisteleva ja vailla varsinaisia tavoitteita. Toisessa tyypissä

tarve määritellään lapsen kasvun ja kehityksen tuen vuoksi välttämättömänä ja kolmannessa tyypissä asiakkuudelle asetetaan jo suunnitelma palveluiden muodossa tai tukea tarkennetaan tavoitteiden nimissä.

Lastensuojelun tarve on läsnäoloa, tukea ja arviointia

Yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät esittivät lastensuojelun asiakkuuden itsessään olevan lapsen tilannetta tukeva seikka. Asiakkuus mahdollisti tilanteen seurannan ja arvioinnin. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan tilanteessa oli tarpeen seurata lapsen oireilua tai vanhempien riittävän tilanteen kehittymistä.

Avataan lastensuojelun asiakkuus lapsen tilanteen arvioimiseksi. LS2

Avataan asiakkuus, jotta voidaan seurata koulupoissaolojen kehittymistä syksyllä LS7

Lapsella on erityisen tuen tarve. LS1

Lasten yksilökohtaiseksi tukemiseksi. LS8

Vanhempien väliset ristiriidat jatkuvat ja odotetaan huoltajuusoikeudenkäynnin ratkaisua. LS5

Näissä arvioinneissa lastensuojelua ilmenettiin tukena, joka kulkee rinnalla. Näin ilmaistuna sosiaalityön merkitys tukitoimena korostuu. Sosiaalityöntekijöiden oma työpanos, arvoivana ja tukevan tilanteessa, nähtiin jo riittävänä toimenpiteenä. Lapsen ja perheen mahdollisesti tarvitsemat sosiaalityön ulkopuoliset tukitoimet jäivät vielä avoimiksi eikä tavoitetta tilanteen muuttumiselle nimetty erikseen. Paitsi vanhempien välisen tilanteen seuraamista asiakkuudessa niin myös esitettyä huolta lapsen oireilusta pidettiin tärkeänä seurata vielä asiakkuuden arvioinnin aikana.

Lastensuojelun tarve on kasvun ja kehityksen turvaamista

Lastensuojelun tarpeen toisena tyyppinä näyttäytyi arvioinneissa lapsen kasvun ja kehityksen erityisen tuen tarve. Lapsen turvallinen, normaali ja ikätasoinen kasvu sekä kehitys edellyttivät lastensuojelun tarjoamaa tukea vanhemmille tai työskentelyä suoraan lapsen kanssa. Vanhempien

vaikea huoltoriita esitettiin suoraan nimittäjäksi asiakkuuden avaamisessa ja sen esitettiin olevan lapsen oireilun taustalla.

Vanhemmat tarvitsevat tehostettua perhetyötä, jotta lapsen ikätasoinen kasvu ja kehitys voidaan turvata. LS1

Siirretään lastensuojelun asiakkuuteen vaikean huoltoriidan vuoksi. Etsitään keinoja tukea vanhempien yhteistoimintaa lasten normaalin kasvun ja kehityksen tukemiseksi. LS11

Tässä sosiaalityöntekijät esittivät lastensuojelun tarpeen kumpuavan huolesta, joka on havaittu liittyen vanhempien yhteistoimintaan. Lastensuojelun esitettiin pyrkivän löytämään keinoja tämän parantamiseen. Sitä millaisia vaikeudet yhteistoiminnassa olivat tai millaisia muutoksia asiakkuuden aikaisella palvelulla tavoitellaan, ei näissä arvioinneissa vielä avattu.

Haetaan tehostettua perhetyötä vanhempien välisten ristiriitojen työstämiseksi, vuorovaikutuksen parantamiseksi ja lapsen itseluottamuksen ja itsetunnon tukemiseksi. Lapsen masennuksen on arvioitu johtuvan vanhempien riitelystä, minkä vuoksi hoitosuhde lastenpsykiatrialla on päättynyt. LS6

Sosiaalityöntekijä arvioi lastensuojelun asiakkuuden olevan lapselle välttämätön, koska lastenpsykiatria ei ole katsonut mahdolliseksi hoitaa lasta johtuen vanhempien riitelystä. Arvioinneissaan sosiaalityöntekijät pyrkivät usein tarjoamaan tukea kokonaisvaltaisesti koko perheelle, jotta lapsen kasvu ja kehitys saataisiin turvattua.

Lastensuojelu on portti palveluihin

Kolmantena tyyppinä lastensuojelun tarpeesta tuli esille asiakkuus erityisinä palveluina ja suunnitelmallisena työskentelynä. Lastensuojelulain mukaisesti järjestettävät palvelut ovat erityispalveluita ja ilman asiakkuutta ei näihin tukitoimiin ole oikeutusta.

Palvelutarpeen arvioinneissa sosiaalityöntekijät ottivat kantaa myös peruspalveluiden mahdollisuuteen.

Sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan tehostetun perhetyön keinoin voidaan pyrkiä rakentamaan lapsen edun mukaista ja toimivaa mallia. Perhetyöllä voidaan tarjota tukea lapsen hyvinvoinnille ja

rakentaa lapsen suhdetta vanhempiinsa. Sosiaalityöntekijät toivat näin esille lapsen ja vanhemman suhteen erityisyyttä ja tämän suhteen hyvinvoinnin merkitystä vanhempien erotilanteessa.

Lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisesti tarjottavia tukitoimia lapsen tilanteen parantamiseksi. LS1

Haetaan tehostettua perhetyötä tukeakseen lapsen hyvinvointia. LS3

Tehostettu perhetyö jälleenrakentaa lapsen ja isän välejä. LS4

Tehostetun perhetyön keinoin käydään läpi lapsen tarpeita ja niiden toteutumista sekä rakennetaan molempien vanhempien luottamusta suhteessa lapseen. LS9

Lastensuojelulain mukaisesti tarjottavan tuen katsotaan olevan tilanteessa tarpeellinen Lastensuojelun tehtävänä on rauhoittaa arkea ja keventää perheen taakkaa, koska peruspalveluja perhe ei ole saanut. LS10

Lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen tuen lisäksi tehostetulla perhetyöllä ajateltiin voitavan tukea eronneiden vanhempien välistä vuorovaikutusta ja työstää heidän välisiään ristiriitoja. Vuorovaikutussuhteita pyrittiin sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lastensuojelun keinoin parantamaan, tukemaan ja rauhoittamaan.

Haetaan tehostettua perhetyötä tukeakseen vuorovaikutusta. LS3

Haetaan tehostettua perhetyötä vanhempien välisten ristiriitojen työstämiseksi sekä vuorovaikutuksen parantamiseksi. LS6

Haetaan perhetyötä vanhempien keskinäisten välien rauhoittumiseen. LS8

Sosiaalityöntekijät puhuivat yhteenvedoissa yhteistyövanhemmuudesta ja vanhempien yhteistoiminnasta lapsen asioissa. Lastensuojelun asiakkuuden katsottiin olevan tarpeellinen tämän yhteistyövanhemmuuden rakentamisessa ja tukemisessa. Yhteistyövanhemmuudelle haastetta asetti vanhempien välinen huoltoriita tai ristiriidat.

Yhteistyövanhemmuuden rakentamiseksi. LS9

Vaikean huoltoriidan vuoksi keinoja tukea vanhempien yhteistoimintaa. LS9

Yhteistyövanhemmuudesta puhuttaessa lastensuojelun keinona esitettiin perhetyö. Sosiaalityöntekijöiden puheessa kuului tavoitteena tai velvoitteena molempien kotien ja molempien vanhempien osallistuminen työskentelyyn. Yhteistyövanhemmuutta tarvittiin sosiaalityöntekijöiden mukaan, jotta vanhemmat pystyvät turvaamaan lapsen arjen sujumista kahdessa kodissa eron jälkeen. Arjen turvallista sujumista rakennettiin ohjaamalla perhettä johdonmukaisuuteen kahden kodin säännöissä ja vanhempien jaetulla tietoisuudella lapsen arjesta.

Tarvitaan selkeyttä sääntöihin, ettei lapsi pääsisi sooloilemaan. LS1

Työstää molempien kotien sääntöjä ja seuraamuksia ikätasoisiksi, lapsen edun mukaisiksi ja johdonmukaisiksi. LS9

5.3 Ero on kriisi muttei lastensuojelun huoli

Tutkielmani analyttisenä viitekehyksenä toimii lapsen edun käsitteen rinnalla institutionaalinen raja, joten on tärkeää ottaa mukaan analyysiin myös ne arvioinnit, joissa lapsi ei ole valikoitunut lastensuojelun asiakkuuteen. Seuraavassa kahdessa analyysivaiheessa selvitän näistä arvioinneista (SHL ja Ei) sosiaalityöntekijöiden kirjaamia eroon, eroriitaan ja lapseen liittyviä seikkoja. Tämä analyysivaihe tuo esille niitä institutionaalisen rajan kohtia, joissa valikointi asiakkuuteen tapahtuu. Aineistona olevista 31:stä palvelutarpeen arvioinnista 16 on johtanut ratkaisuun, ettei tarvetta lastensuojelun asiakkuudelle tai erityiselle tuelle lapsen tilanteessa ole. Kolmessa arvioinnissa on päädytty suosittamaan sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja perheen tueksi. Sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin ohjautuneita lapsia oli aineistossa ainoastaan kolme, joten tämän aineiston analyysi jää hyvin ohueksi.

Sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin ohjatuissa kolmessa palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijät ilmaisivat olevansa huolissaan erosta ja eroriidan vaikutuksesta lapseen hyvin samankaltaisesti kuin lastensuojelun asiakkuuteen valikoituneiden lasten kohdalla. Sosiaalityöntekijä arvioi vanhempien välisten riitojen vaikuttavan lapsen hyvinvointiin ja lapsen kantamaan tunnekuorman.

Vanhempien väliset ristiriidat vaikuttavat lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. SHL 1

Sosiaalityöntekijöiden näkemys on, että lapsen tehtävä ei ole kantaa vanhempien surua, kuten isän surua tapaamisten vaikeutumisesta tai vanhemmuuteen liittyviä ristiriitoja. SHL1

Vanhempien kertomukset ovat osin ristiriitaisia: molemmat kertovat toisen vanhemman laittavan omia tunteita lapsen kannettavaksi. SHL3

Sosiaalihooltolain mukaisiin palveluihin ohjautuvissa palvelutarpeen arvioinneissa sosiaalityöntekijät näkivät perheen ja vanhempien eron aiheuttaman riitatilanteen edellyttävän ulkopuolisen tahon interventiota. Lapsen kerrottiin tarvitsevan omaa tukea ja mahdollisuutta saada puhua tunteistaan, kokemuksistaan ja toiveistaan. Tukena tarjottiin perheneuvolaa tai ohjauksellista tukea kotiin tehtävänä työnä. Myös sosiaalihooltolain mukaiseen asiakkuuteen ohjautuvan perheen kohdalla arvioi sosiaalityöntekijä tuomioistuimen päätöksen olevan merkittävässä roolissa ja sen vaikutuksia haluttiin jäädä tunnustelemaan. Ulkopuolisen intervention ajateltiin toisaalta tarjoavan terapeutista tukea mutta myös arkisempaa ohjauksellista tukea.

Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsen sosiaalihooltolain mukainen asiakkuus jatkuu siihen asti, kunnes oikeudesta tulee väliaikais määräys liittyen lapsen asumiseen ja tapaamisiin toisen vanhemman kanssa. SHL 3

Lastensuojelun työntekijöiden ammatillisen näkemyksen mukaan lapsi hyötyisi siitä, että hän keskustelisi vanhempien välisistä tapahtumista perheen ulkopuolisen tahon kanssa, esimerkiksi perheneuvolassa. SHL 3

Sosiaalityöntekijöiden näkemys on, että yhteisten pelisääntöjen vahvistamiseen ja tukemiseen vanhemmat voisivat saada apua sosiaalihoituksen kautta sosiaalihooltolain mukaisessa asiakkuudessa. SHL 1

Lapsi tarvitsee sosiaalihooltolain mukaisesti tarjottavia tukitoimia hänen ja perheen tilanteen parantamiseksi. SHL 1

Kansainvälisissä vertailuissa eikä kansallisestikaan ole ongelmatonta paikantaa lastensuojelun institutionaalista rajaa. Lastensuojelun tehtäväalue on varsin laaja ja Suomessa se määritellään kansallisessa lainsäädännössä, mutta tapa toteuttaa lastensuojelua on hyvin hajautunutta. (Pösö 2010, 326– 327.) Tämä puuttumisen raja, julkisen vallan väliintulo yksityiselle alueelle ei tässä tutkimuksessa ole selvästi määritettävissä tai osoitettavissa. Tarkemman selvityksen paikka olisi siinä, vaikuttaako näiden arviointien taustalla sellaisia kuntakohtaisia tai jopa toimistokohtaisia tapoja, joita ei ole nähtävissä kirjatussa yhteenvedossa.

Oman tutkimustehtäväni kannalta on merkityksellistä analysoida myös niitä palvelutarpeen arviointeja, joissa sosiaalityöntekijä ei ole nähnyt tarvetta lastensuojelun tai sosiaalihuollon palveluille. Miten vanhempien eroriidan vaikutuksista lapsen hyvinvointiin silloin puhutaan?

5.4 Eroriita ei edellytä tukea

Kaikkiaan 16 arviointia 31:stä on päätetty siten, että lastensuojelun asiakkuuden tai sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarvetta ei nähty kipeässäkään erotilanteessa. Tässä vaiheessa mukana ovat ainoastaan ne arvioinnit (Ei), joissa ei ole arvioitu tarvetta tukitoimille tai asiakkuudelle. Aineistosta nousi esille kaksi erilaista tyyppiä, jotka ohjaavat lapsen jäämään lastensuojelun tai sosiaalihuoltolain mukaisen asiakkuuden ulkopuolelle. Institutionaalinen raja piirtyy näissä arvioinneissa perheen vuorovaikutussuhteiden ja tilanteen tilapäisyyden varaan.

Perheellä on voimavaroja ja kykyjä

Läpi aineiston sosiaalityöntekijöiden arvioissa näkyy, että jos vanhemmat pystyivät osoittamaan kykyä asettua lapsen näkökulmaan ja jos perheen omien voimavarojen arvioitiin kannattelevan lähisuhteita riittävän hyvin, ei lastensuojelulle ollut tarvetta.

Perheen voimavarana on se, miten lapselle on erotilanteesta huolimatta pyritty tarjoamaan vakaa ja ennustettava arki. Palvelutarpeen arvioinnin aikana on näyttäytynyt, että vanhemmilla on kyky hahmottaa lapsen näkökulma, vaikka ero on kipeä asia molemmille. Ei5

Työntekijöiden arvion mukaan vanhemmilla on kaikki edellytykset rakentaa ajan kanssa lasten edun mukainen toimiva yhteistyövanhemmuus. Ei2

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä ei katsonut asiakkuuden olevan lapselle välttämätön, kun vanhemmilla oli prosessi kesken joko oikeudessa tai he ovat ohjautumassa lastenvalvojalle tehdäkseen sopimuksen. Jo pelkkä vanhempien pyrkimys yhteisen sopimuksen aikaansaamiseksi ja myönteinen suhtautuminen lastenvalvojan vahvistamaan mahdolliseen sopimukseen vähensi sosiaalityöntekijän nimeämää huolta lapsen tilanteesta. Sosiaalityöntekijä ei myöskään aina nähnyt lastensuojelun olevan oikea väylä tuelle, jos se oli vanhempien tahtoa vastaan.

Lapsen edun mukaista on tehdä lastenvalvojan luona tapaamissopimus ja sopia myös lapsen elatukseen liittyvistä asioista. Ei5

Vanhemmille on kerrottu, että palvelutarpeen arviointi päätetään sillä lastensuojelullista huolta ei lapsen tilanteesta ole noussut. Perheelle on tulossa vielä olosuhdeselvitys ja viimeisenä käräjäoikeus päättää lapsen huoltoon ja tapaamisiin liittyvissä asioissa. Ei1

Vanhempien väliset ristiriidat ovat näyttäytyneet kumpaakin vanhempaa kuormittavina ja vaikuttavat tällä hetkellä välillisesti myös lapsen hyvinvointiin kokonaisvaltaisesti. Tällä hetkellä perheen tilanne ei ole kuitenkaan autettavissa lastensuojelun avohuollon tukitoimin niiden perustuessa vapaaehtoisuuteen. Vanhemmilla on oikeusprosessi tapaamisiin liittyen kesken. Ei8

Huoli on tilapäinen

Osassa arviointeja tuli esille sosiaalityöntekijän vakavaksi kuvamaa huolta mutta sosiaalityöntekijä ei nimennyt tätä lastensuojelulliseksi huoleksi. Ero nähtiin kriisitilanteena ja vanhempien toiminta sen takia epäasiallisenä. Sosiaalityöntekijät käyttivät huolensa kuvaajana voimakkaita ilmaisuja ja lapsen tilanne nähtiin kyllä eroriidan takia huolestuttavana. Lapsen edun mukaisena esitettiin, että tilanne rauhoittuisi ja että vanhemmat rauhoittuisivat.

Arvioinnin aikana ei tullut esille kaltoinkohteluun viittaavaa. Sen sijaan selvästi suurimmaksi huoleksi lapsen tilanteesta nousi se, että molemmat vanhemmat tuntuvat manipuloivan, painostavan ja ohjaavan lasta toista vanhempaa vastaan. Ei11

Lapsen edun mukaista ei ole kuulla toisesta vanhemmasta puhuttavan rumasti. Ei11

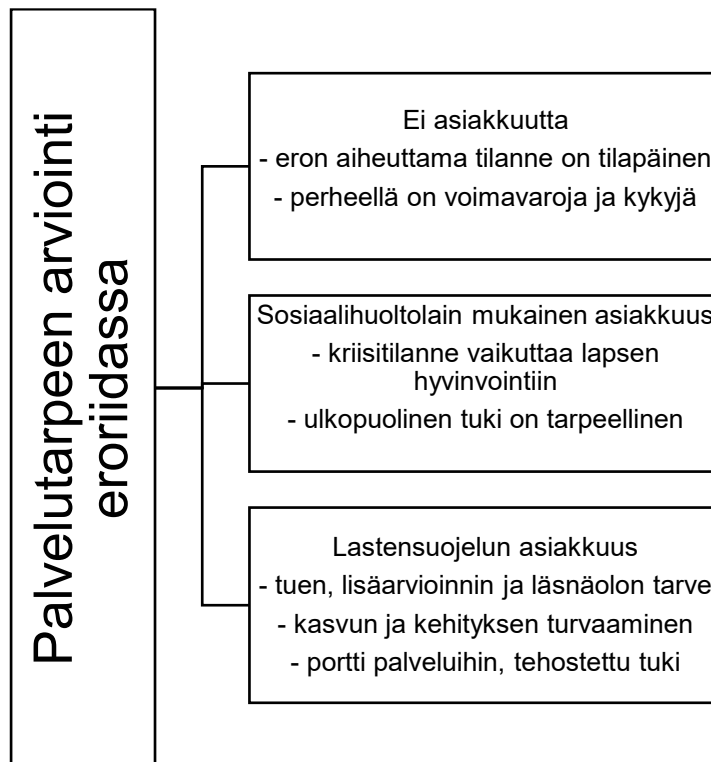
Sosiaalityöntekijän näkökulmasta lapsen etu oli se, että vanhemmat, jotka tekevät toisistaan lastensuojeluilmoituksia rauhoittuisivat. Ei10

Vaikka perheellä on erosta johtuva kriisi menossa, ei lastensuojelun työntekijöille herännyt lastensuojelullista huolta. Kaikki perheenjäsenet tarvitsevat tukea mutta tarvetta lastensuojelun asiakkuudelle ei ole. Ei15

Tarja Heino (1997, 347) kuvaa huolestumisen olevan subjektiivinen ilmiö. Se, että ihminen huolestuu, ei vielä tarkoita, että hän ryhtyisi toimiin huolen aiheiden vähentämiseksi. Arvioitavan tilanteen mahdollisesti sisältämät ristiriitaiset elementit saattavat hämärtää kuvaa siitä, mistä tulkitaan olevan kyse. Jos ihminen ei vielä tiedä, mikä olisi oikein, hän ei välttämättä tee mitään välttääkseen tekemästä väärin. Tämä Heinon esittämä ajatus puntaroinnista huolen äärellä kuvaa äärimmäisen hyvin lastensuojelun arviotyötä. Lastensuojelun sosiaalityössä työntekijää voivat painaa juridisen säätelyn ohella toisaalta oma kokemustieto ja oma intuitio, toisaalta painetta voivat luoda resurssien jakoon ja hallinnallisiin kysymyksiin liittyvät linjaukset. Väärin tehty arvio huoleksi nimetystä seikasta voi aiheuttaa suurta vahinkoa.

Samankaltaista puntarointia ajattelen olevan mahdollista tehdä eron syiden ja seurausten välillä. Onko huolen herääminen aiheellista sen vuoksi, että vanhemmat eroavat vai sen vuoksi, että eroista seuraa haittaa ja vahinkoa. Tälläkin pohdinnalla on merkityksensä palveluverkon kehittämisessä. Lapsiperheen erossa syyt ja seuraukset sekoittuvat; erot aiheuttavat lastensuojelun tarvetta ja toisaalta lastensuojelullisesta näkökulmasta perheen olosuhteista voi havaita asioita ja ongelmia, jotka johtavat eroihin ja erojen kielteisiin seurauksiin. Mikäli erot aiheuttavat lastensuojelun tarvetta, se moninkertaistaa eron kustannukset. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 88.)

Kuvio 2. Lastensuojelun tarpeen arvioinnin polut palvelutarpeen arvioinnissa

Saini & kump. (2012, 1312-1315) esittävät sosiaalityöntekijöiden kokevan, ettei lastensuojelun roolille vaikeissa eroriidoissa ole selkeää rajausta ja määritelmää. Sosiaalityöntekijät ovat heidän tutkimuksessaan kokeneet haastavana lapsen kaltoinkohtelun arvioinnin ilman, että tulee ottaneeksi kantaa lapsen huoltoon liittyvään kysymykseen. Riidan, perheväkivallan, vieraannuttamisen sekä tunne-elämän vahingoittamisen mittaamiseen tai arvioimiseen ei ole olemassa tutkimusmenetelmiä, ja tämän vuoksi arvion tekeminen on hyvin haastavaa. Oma tutkielmani vahvistaa tätä ajatusta epävarmuudesta, joka sosiaalityöntekijöillä arviointityössään on. Tilanteissa nimetyt huolet ja ongelmat eivät väistämättä johda samankaltaiseen kokonaisarvioon. Puuttuvat mittaamisen ja arvioinnin menetelmät korostavat sosiaalityöntekijän ammatillisen arvion ja kokemustiedon merkitystä. Institutionaalisella rajalla ei ole tässä kohden selkeitä merkkejä ja moraalinen punninta korostaa sosiaalityöntekijän ammatillisen osaamisen merkittävyyttä oikean ratkaisun tekemisessä.

6 Lapsen etu arvioinnissa

Edellä olen havainnollistanut aineistosta nostettujen sitaattien avulla sitä, miten sosiaalityöntekijät ilmaisivat vanhempien eroriidan lastensuojelullisuuden ammatillisena huolipuheena. Näin ilmaistuna eroriita asettuu arvioinneissa institutionaaliselle rajalle. Olen esittänyt myös sosiaalityöntekijöiden arvioita lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta eroriidan ja sen lapselle aiheuttamien haittojen vuoksi. Tässä luvussa esitän analyysiani näistä sosiaalityöntekijöiden tekemistä arvioista siitä näkökulmasta, miten näissä tilanteissa lastensuojelun asiakkuus määrittyy lapsen edun mukaiseksi ratkaisuksi vanhempien eroriidan keskellä. Nostan aineistosta irrottamistani kirjauksista esiin niitä seikkoja, joilla sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsen etua lastensuojelun asiakkuudessa ja kuinka sosiaalityöntekijät tukeutuivat lapsen edun käsitteeseen arvioidessaan lapsen tarvetta lastensuojelun toimiin. Analyysissä ovat kysymyksen näkökulman vuoksi mukana ainoastaan lastensuojelun asiakkuuteen johtaneet arvioinnit.

Lapsen edun turvaamisessa on kysymys kokonaisvaltaisesta harkinnasta, joka liittyy tietyn lapsen yksilölliseen tilanteeseen ja mahdollisiin erityistarpeisiin. Harvoin mikään yksittäinen asia ratkaisee lapsen edun, vaan tilanteessa joudutaan arvioimaan monipuolisesti eri tekijöiden yhteisvaikutuksia. Kysymyksessä voisi sanoa olevan eräänlainen riskianalyysi, jossa punnitaan uhkia ja vahvuuksia. (Taskinen 2003, 43.) Lapsen etu on koko lastensuojelulain läpi kulkeva periaate ja siten myös asiakkuuden määrittämisessä merkityksellinen elementti. Lastensuojelussa kaikkien tukitoimien tulee olla lapsen edun mukaisia, samoin asiakkuuden. Kuinka tämä lapsen erityinen tuen tarve vanhempien eroriidassa määritetään lapsen edun mukaiseksi?

Tässä aineistossa sosiaalityöntekijät eivät juurikaan käyttäneet arvioinneissa lapsen etua nimettynä käsitteenä avatessaan lapselle lastensuojelun asiakkuutta. Analyysiä tehdessäni jouduin pohtimaan lapsen edun ilmentymistä sosiaalityöntekijöiden puheessa muiden ilmaisujen kautta. Miten asiakkuuden perimmäinen tarkoitus – lapsen edun toteutuminen näissä aineistoissa kuuluu? Lapsen etu muuntui sosiaalityön ammatillisessa kielessä lapsen hyvinvoinnin eri tasoilla liikkuvaksi kuvailevaksi puheeksi olosuhteista, vanhemmuudesta, kasvusta ja kehityksestä. Puheella huolesta johdettiin tulkintani mukaan ratkaisuun lapsen edun toteutuminen.

6.1 Lapsen etuna turvalliset lähisuhteet ja vuorovaikutus

Lapsen edun tulkinnoissa lähisuhteiden ja vuorovaikutuksen hallitsevuus olivat merkittäviä. Lapsen edun mukaisena nähtiin, että lapsella säilyy suhde kumpaankin vanhempaan, vanhemmat pystyvät erosta huolimatta säilyttämään kyvyn yhteistyövanhemmuuteen ja lasta koskien vuorovaikutus perheenjäsenten välillä säilyi eron jälkeen. Vuorovaikutussuhteiden arvioinnissa esitettiin myös etujen ristiriitoja puhuttaessa yhteydenpidosta, tapaamisista ja lapsen kuulemisesta. Tilanteessa, jossa lapsi oli katkaissut välinsä toiseen vanhempansa, sosiaalityöntekijä arvioi tuen tarvetta tavoitteena lähisuhteen korjaaminen.

Isän ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta on herännyt huoli. Tukeakseen vuorovaikutusta ja lapsen hyvinvointia haetaan tehostettua perhetyötä. Tehostettu perhetyö voi olla yksi mahdollisuus, jonka avulla jälleenrakentaa isän ja lapsen välejä.
LS4

Lähisuhteiden jatkumisen ja turvallisen toimimisen tueksi sosiaalityöntekijät tarjosivat perheille lastensuojelulain mukaisia palveluja, joista perhetyön nähtiin tarjoavan juuri vuorovaikutussuhteisiin korjaavaa ja rakentavaa tukea. Vuorovaikutuksen vaurioituminen lähisuhteissa nähtiin siis olevan uhkana lapsen edun toteutumiselle.

Tämä on lapselle vieras todellisuus ja on oletettavaa, että hän ensin vastustaa rakenteita ja vasta jonkun ajan päästä alkaa saada niistä turvaa ja apua. LS1

Kerrottu äidille, että hänen tulee arvioida, onko lapsen turvallista mennä viikonlopuksi isälleen. LS2

...Lapsi on päättänyt suhteen isän kanssa. LS4

Esittämällä huolensa lapsen hyvinvoinnista vanhempien riidan jatkuessa, nimesivät sosiaalityöntekijät vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen riittävän hyvän toimimisen lapsen edun mukaiseksi ja lastensuojelun työskentelyn tavoitteeksi. Riidat olivat este yhteistyövanhemmuudelle. Lastensuojelun tuki yhteistyövanhemmuuteen pyrki turvaamaan lapselle molempien vanhempiensa vanhemmuuden jatkumisen vielä eron jälkeen. Näin lapsi ei menetä erossa omaa tärkeää lähisuhdettaan.

Etsitään keinoja tukea vanhempien yhteistoimintaa lasten normaalin kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. LS11

Perhe tarvitsee tukea vanhemmuudessa ja tilanteen kuormittavuuden helpottamiseen. LS10

Lapsella on omanlaisensa suhde molempiin vanhempiinsa ja avioero saattaa osoittautua riskiksi lapsen kiintymyssuhteille. Tilanne saattaa jatkua epävarmana pitkään ja sillä on vaikutuksensa lapsen hyvinvointiin. Erotilanteessa vanhempien tulee pystyä käymään samanaikaisesti läpi omaa kriisiään ja jaksaa olla vanhempana lapselleen. Lapsen mahdollisuus säilyttää häiriötön kiintymyssuhde riippuu keskeisesti siitä, millaiseksi vanhempien keskinäinen yhteistyö vanhemmuudessa eron jälkeen muodostuu. (Karttunen 2010, 99–100.)

Lapsen etua kuulemassa

Lapsen ahdistusta ja lojaliteettiristiriitaa helpottaakseen on pitkään noudatettu linjausta, ettei lasta aseteta valitsemaan puoltaan vanhempien välillä. Tänä päivänä nähdään kuitenkin tärkeänä, että lasta kuullaan vanhempien erossa hänen elämäänsä vaikuttavissa asioissa. Aiemman tutkimuksen mukaan lapset ovat kokeneet itsensä eristetyksi ja yksinäiseksi sekä sen myötä vihaiseksi ja turhautuneeksi, jos heitä ei ole kuultu. Mikäli vanhemmat ja lapset eivät ole kyenneet kommunikoimaan tällaisessa perhettä koskevassa tärkeässä hetkessä voi siitä aiheutua huomattavaa stressiä lapselle. (Schoffer 2005, 327.) Lapsen ottaminen aktiiviseksi osaksi työskentelyä turvaa lapselle mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä ja arkeensa.

Lastensuojelusta on ohjattu vanhempia myös Lapset pois eroriidoista ryhmään. LS9

Yllä mainittu Lapset pois eroriidoista on keino saada lapsen ääntä kuuluville ja antaa lapselle mahdollisuus olla mukana häntä koskevassa määrin vanhempien eroon liittyvissä asioissa. Ryhmässä lapset saavat vertaistukea samalla, kun heidän hyvinvointinsa pidetään vanhempien fokuksessa. Lapsen turvallinen osallistuminen hänelle kohdennettuun vertaistukeen haastaa myös osaltaan vanhempia siihen, että heiltä molemmilta tulisi olla lapselle ”lupa” tukitoimeen osallistumiseen. Kuulluksi tuleminen on lapsen oikeus, ei velvollisuus ja hänellä on oikeus olla myös ilmaisematta kantaansa (Taskinen 2003, 43). Palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa on oma osuutensa lapsen

omalla näkemyksellä palveluiden ja tukitoimien tarpeelle. Sosiaalityöntekijän tulkitsemana yhteenvedossa tulee näkyväksi lapsen ajatuksia tai toiveita, mikäli hän on halunnut osallistua keskusteluun.

Aineistona olevissa palvelutarpeen arvioinneissa 27:ssä on tavattu lapsi. Kahdeksassa arvioinnissa lapselle on järjestetty oma henkilökohtainen tapaaminen, muutoin tapaamisissa on ollut läsnä toinen tai molemmat vanhemmat. Yhdessä arvioinnissa lasta ei ole tavattu ja kolmessa arvioinnissa ei käy ilmi onko lapsi tavattu vai ei.

Lastensuojelulakiin (Lsl4§) nojaten ajattelen sosiaalityöntekijöiden ilmentäneen lapsen etua huomioimalla aiemmissa luvuissa esitetyn mukaisesti lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen sekä läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden tukemisen. Samoin sosiaalityöntekijät huomioivat lapsen mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä ikätason mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön sekä mahdollisuuden osallistumiseen omissa asioissaan.

6.2 Asiakkuus ja lapsen etu

Viimeisenä analyysivaiheena tutkielmassani erotan kirjauksista niitä seikkoja, joilla sosiaalityöntekijät osoittavat, mikä lastensuojelun asiakkuudessa on lapsen edun turvaamista. Lastensuojelun asiakkuudesta päättäessään sosiaalityöntekijät ottivat kantaa ja ilmaisivat myös, miten asiakkuus tulee toteutumaan. Tässä on nähdäkseni väylä löytää niitä tulkintoja, joita lapsen etu asiakkuudessa saa. Aineistona olevissa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät kirjaukset osoittavat asiakkuuden itsessään olevan lasta suojaava tekijä tai asiakkuuden olevan lapsen väylä palveluihin, joilla hänen hyvinvointiaan ja kasvuolosuhteitaan voidaan turvata. Nämä molemmat ilmensivät lapsen etua ja sen turvaamisen huomioimista päätöksessä. Nämä kaksi tyyppiä muodostavat analyysissä sillan asiakkuuden ja lapsen edun välille.

Sosiaalityöntekijät esittivät asiakkuuden olevan tarpeellinen lapsen tilanteessa arvioivana työskentelynä ja näin jo itsessään tukevan lasta. Sosiaalityöntekijät esittivät vanhempien eroriidan olevan lapsen tilanteessa niin epävarma ja epäselvä tilanne, että sen vaikutuksia tulee arvioida tarkemmin. Sosiaalityöntekijät näkivät lapsen edun mukaisena, että lastensuojelun läsnä ollessa odotetaan muiden toimien, kuten vanhempien oikeudenkäynnin rauhoittavan tilannetta.

Odotetaan huoltajuusoikeudenkäynnin ratkaisua, jonka toivotaan rauhoittavan tilannetta LS5

Tarvitaan välittäjää, jotta asioista pystyttäisiin sopimaan LS1

Lastensuojelun asiakkuus lapsen tilanteen arvioimiseksi LS2

Yllä mainituin tavoin pelkästään lastensuojelun olemassaolo lapsen elämässä voi siis sosiaalityöntekijän kertoman mukaan olla merkittävä ja avain muutoksen tapahtumiseen lapselle vahingollisessa tilanteessa.

Asiakkuus palveluiden tarjoajana toimi aineistossa lapsen edun mukaisesti tarjoamalla lapselle ja hänen perheelleen käyttöön tukitoimia lapsen kasvuolosuhteiden parantamiseen sekä vanhemmuuden tukemiseen. Tehostetulla perhetyöllä pyrittiin tukemaan perheen vuorovaikutussuhteiden korjaantumista ja yhteistyövanhemmuuden rakentumista. Tehostettua perhetyötä tarjottiin tukemaan lapsen hyvinvointia. Nämä kaikki seikat ilmensivät samankaltaisia ajatuksia kuin aiemmassa tutkimuksessa, jossa lapsen edun rinnalle käsitteenä on otettu lapsen hyvä ja hyvinvointi. Ihmissuhteiden laatu, tasapainoinen kehitys ja normaali elämäntilanne sekä lapsen toimijuus voidaan ajatella olevan lapsen hyvää (Nätkin 2003).

Lapsella on erityisen tuen tarve LS1

...perheen tilannetta arvioivaa tehostettua perhetyötä, jotta lapsen ikätasoinen kasvu ja kehitys voidaan turvata LS1

Yhteistyövanhemmuuden onnistuminen nähtiin läpi tutkimuksen lapsen edun näkökulmasta tärkeänä seikkana vanhempien erossa. Yhteistyövanhemmuus voi toisaalta olla hyvin kaukainen tavoite ja vanhemmuutta joudutaan arvioinnin aikana ohjaamaan vahvasti. Sosiaalityöntekijät nostivat esille vanhemmille kerrottuja ohjeita, lapsen näkökulman korostamista ja vanhemmuuden erillisyyttä parisuhteesta. Asiakkuuden edellytyksiä arvioidessaan sosiaalityöntekijät muodostivat oman päätöksensä mahdollisesti tilanteessa, joissa vanhempien toimet ovat ristiriidassa lapsen edun kanssa. Vanhemmat kaatoivat omia tunteitaan lapsen kannettavaksi tai puhuvat toisesta vanhemmasta pahaa

lapselle. Hämäläinen & Koiso-Kanttila (2012) ovat esittäneet lapsen etua saatettavan yrittää käyttää tällaisessa vanhempien eroriitatilanteessa väärin.

Tehostetun perhetyön keinoin voitaisiin käydä läpi lapsen tarpeita ja niiden toteutumista, rakentaa luottamusta molempien vanhempien välillä sekä suhteessa lapseen, työstää molempien kotien sääntöjä ja seuraamuksia ikätasoisiksi, lapsen edun mukaisiksi ja johdonmukaisiksi. LS9

Huomattavaa aineistossa on, että silloin, kun lapselle ei avata lastensuojelun asiakkuutta, käytettiin arvioinnissa useammin lapsen etua nimettynä seikkana. Lapsen edun nimissä tilannetta arvioitiin. Sekä lapsen edun mukaisia että lapsen edun vastaisia seikkoja nostetaan sosiaalityöntekijän puheenvuorossa esille. Lapsen edun määrittäminen asiakkuuteen valikoinnissa, institutionaalisella rajapinnalla liikuttaessa osoittautuu siis hyvin vaikeaksi. Palvelutarpeen arvioinneista nousseet lastensuojelun asiakkuuden lapsen edun mukaisuutta määrittävät seikat olivat monilta osin vastaavia kuin, mitä aiemmissa tutkimuksissa lapsen edusta on esitetty.

Lastensuojelullisten ongelmien ajatellaan usein olevan erityyppisiä sosiaalisia, emotionaalisia, käytännöllisiä tai vuorovaikutuksellisia vaikeuksia perheessä. Lastensuojelun lainsäädäntö ei edellytä erityisiä ongelmien määritelmiä väliintulojen syinä, mutta väliintulon tulee olla lapsen edun mukainen. Puhe hyväksikäytöstä tai laiminlyönnistä eivät niinkään kuulu keskustelussa lastensuojelun ympärillä. Sen sijaan perhe ja perheiden ongelmat tuntuvat olevan suojelun kysymyksiä kuvaavia ja määrittäviä seikkoja. (Hearn ym. 2004, 37.) Oman tutkimukseni analyysissä tulee selvästi esille tämä perheiden vuorovaikutussuhteisiin ja niiden vaurioitumiseen liittyvä orientaatio sosiaalityössä. Lapsen edun mukaista on saada nämä suhteet riittävän toimiviksi.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät nimeävät vanhempien eroriidan koskettavan lasta erilaisina huolina ja erityisinä lastensuojelullisina huolina. Huolta on vanhempien riitelystä, riidan vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä yhteistyövanhemmuuden haasteista. Vanhempien välisen riidan pitkittyminen ja riitojen aiheuttama kuormitus perheenjäsenille huolestuttivat sosiaalityöntekijöitä. Lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyen huolena nostettiin erityisesti esiin lapsen

vakavakin oireilu johtuen vanhempien pitkittyneestä riidasta. Lapsen hyvinvoinnista puhuttaessa huolta esitetään liittyen lapsen arkeen, jolloin se on puhetta kotiintuloajoista, kahden kodin säännöistä tai ihmissuhteiden jatkumisen turvaamisesta. Toisaalta huoli eroriidan vaikutuksesta lapsen hyvinvointiin esitetään puheena psyykkisen kunnon romahtamisesta, lapsen ahdistuneisuudesta ja terapeutin avun tarpeesta. Puhe on tällöin medikalisoitunutta viranomaispuhetta. Sosiaalityöntekijöiden puhe lapsen tilanteesta on ammatillista puhetta huolesta, mutta huoli ei ole yksiselitteinen määrittäjä lapsen tuen tarpeelle.

Huoli on vaikea termi eikä voida sanoa kaikkien ymmärtävän huolta samoin. Huolen nimeäminen lastensuojelulliseksi tai lastensuojelun asiaksi ei ole selkeän määrittelyn tulosta, vaan sillä voidaan toisaalta tarkoittaa sellaista seikkaa, joka liittyy ohimenevään kriisitilanteeseen ja johon ei katsota tarvittavan lastensuojelun toimia. Vanhempien eron ollessa riitaisa kuvautuu lastensuojelun tarve lähisuhteissa ja vuorovaikutuksessa oleviksi haasteiksi ja niiden muutostarpeiksi. Lapsen oireilu linkittyy sosiaalityöntekijän huolipuheessa helposti näihin seikkoihin. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu lapsen kokemukseen vanhempiensa erosta vaikuttavan ratkaisevasti se, millä tavalla vanhemmat eroavat ja miten lapsi pystyy säilyttämään eron jälkeen suhteen molempiin vanhempiinsa. Vanhempien riitaisuuden on nähty olevan lapselle vahingollista. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012; Broberg & Hakovirta 2009.) Sosiaalityöntekijöiden arviot eron lastensuojelullisuudesta nojaavat vahvasti näihin ajatuksiin. Lastensuojelun tehtävänä nähdään vanhempien tukeminen, jotta he pystyvät tähän.

Tästä tutkimuksesta voi sanoa, ettei rajanveto siihen, milloin julkisen vallan puutuminen yksityiseen lastensuojelun asiakkuutena, ole selkeä tai yksiselitteinen. Institutionaalinen raja on kuin veteen piirretty viiva – se on hyvin häilyvä ja sosiaalityöntekijät toimivat tällä rajalla vailla riittävän selkeää karttaa. Institutionaalisen rajan löyhänä merkkinä voidaan tutkimuksen perusteella pitää eronneiden vanhempien riidan pitkäkestoisuutta ja sitä, etteivät vanhemmat vaikuta kykeneviltä hakemaan apua peruspalveluista. Asiakkuuteen valikoitumiseen saattaa riittää myös sosiaalityöntekijän arvio tilanteen edellyttämästä seurannasta. Nämä ovat kohtia, joissa julkinen valta tekee ratkaisun puuttua perheen tilanteeseen lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Lastensuojelun asiakkuuteen ohjautumisessa on tässä tutkielmassa nähtävissä kahdensuuntainen ajatus sosiaalityöstä. Lastensuojelun asiakkuudessa sosiaalityö kuvautuu palveluiden organisoijana, jolloin sosiaalityöntekijä ei näyttäytyä toimijana lapsen ja perheen kanssa arvioinnin jälkeen vaan toimijuus ja tuki ulkoistetaan palveluille. Silloin, kun lapsen tilanteen arvioidaan edellyttävän arviointia ja seurantaa, esitetään sosiaalityö itsessään työskentelymuotona ja sosiaalityöntekijän työpanos

kirjautuu suunnitelmalliseksi tukimuodoksi. Ajattelen tämän korostavan sosiaalityön määrittymistä professiona päätöksentekijäksi ja asiantuntijaksi, ei niinkään aktiiviseksi ja lähellä olevaksi lapsen omaksi työntekijäksi.

Institutionaalisen rajan häilyvyyttä osoittavat ne arvioinnit, joissa asiakkuudelle ei ole todettu tarvetta vaikkakin sosiaalityöntekijät ovat nimenneet samankaltaisia huolia lapsen tilanteessa kuin asiakkuuteen ohjatuissa tilanteissa. Pelkästään vanhempien osoittama pyrkimys yhteistyöhön vanhemmuudessa on asettunut osassa arvioinneista ratkaisevaksi rajanvedoksi tai eroriidan on arvioitu olevan tilapäinen kriisitilanne perheessä. Lastensuojelun keinot auttaa lapsen tilannetta on arvioitu vähäisiksi myös silloin, jos riitelevät vanhemmat eivät ole halukkaita ottamaan vastaan tukea. Lastensuojelu asetetaan tässä vanhempien valinnaksi. Aranevan (2016) esittämään ajatukseen aiemmin viitatus mukaisesti lastensuojelun syyperustan olemassaolon merkiksi ei aiemmin esitetyn mukaisesti siis riitä pelkästään lastensuojelun osoittama huoli vaan lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisesta tehdyn arvion tulee olla yksilöity ja perusteltu. Tämä pro gradu -tutkielma vahvistaa tässä myös aiemmin esitettyä eroriidan määrittelyn ja työskentelyn ohjauksen puutteellisuuden vaikutusta lastensuojelun työskentelyyn (Saini ym. 2012), jolloin arvio asiakkuudesta ei ole selkeästi määritelty ja rajattu. Vastauksena kysymykseen eroriitaan liittyvästä lastensuojelun tarpeesta, voidaan tämän perusteella sanoa, ettei selkeää vastausta ole osoitettavissa.

Lapsen etu käsitteenä ei ole tässä aineistossa vahvana osana sosiaalityöntekijöiden arvioita lapsen tilanteesta ja lastensuojelun tarpeesta. Lapsen etu määrittyy vanhempien katkenneen parisuhteen ja vaurioituneiden vuorovaikutussuhteiden lävitse. Lapsen edun mukaista on lähisuhteiden ja lasten läheisten vuorovaikutuksen riittävän turvallinen ja lapsen ikätasoinen jatkumo eron jälkeen. Lapsen etu on myös huolenpidon toteutuminen. Lapsen etu ei ole selkeä tai missään nimessä yksiselitteinen seikka määrittämään lastensuojelun tarvetta vanhempien eroriidassa. Lapsen etu, lapsen hyvä ja hyvinvointi esitetään palvelutarpeen arvioinneissa tavoitteina, joihin vanhempien tulee tähdätä joko keskinäisessä onnistuneessa yhteistyövanhemmuudessa tai perheelle tarjotun ulkopuolisen tukitoimen avulla. Mikäli yhteistyövanhemmuus vaikuttaa olevan vanhempien kesken haastava rakennettava tai vanhempien vuorovaikutus on pelon värjäämää niin lapsen eduksi ajatellaan lastensuojelun mahdollistama ja tarjoama tuki.

Lastensuojelun orientoituminen kokonaisvaltaiseen perheen kanssa tehtävään työhön nousee tässä tutkielmassa vahvasti esille. Lastensuojelun työkaluna tehostettu perhetyö on merkittävässä roolissa mietittäessä keinoja lapsen edun mukaiseen muutokseen perhetilanteessa. Tutkimukseni tulokset

nojaavat siis vahvasti Suomessa vallitsevana olevaan suuntaan lastensuojelutyössä. Pösön (2007, 74–75) mukaan suomalaiselle lastensuojelulle on ominaista selvästi hyvinvointipainotteinen profiili suojelupainotteisen sijaan. Lastensuojelun keskeinen tehtävä on lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen ja lapsen suojeleminen on tässä vain yksi osatehtävä. Lastensuojelun kohteena on laaja kirjo lapsuuden, nuoruuden ja perhe-elämän vaikeuksia. Hyvinvointipainotteinen lastensuojelu pyrkii ottamaan kohteekseen lapsen ja nuoren rinnalle myös muun perheen. Tässä tutkimuksessa tehostetun perhetyön esitetään olevan sillanrakentaja lapsen kahden kodin välillä. Lapsen kasvun ja kehityksen turvallisen alustan katsotaan lähtevän johdonmukaisesta ja ikätasoisesta kasvatuksesta molemmissa kodeissa. Tehostettu perhetyö keinona asettaa lastensuojelun roolin ja tehtävän lähelle perheen arkea ja konkreettiin asioihin, joihin halutaan muutosta koskien koko perhettä.

Tuen kohdentaminen perheen vuorovaikutussuhteisiin ja yhteistyövanhemmuuteen kahden uudelleen muotoutuneen perheen kesken vaikuttaa tuovan työskentelyn orientaatioksi tänä päivänä vahvasti esillä olevan systeemiteorian. Systeemiteoria on muokannut ajattelua perheen arvioinnista ja interventioista perheeseen tavalla, jossa perhe nähdään ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa toimivana systeeminä. Perheen sisällä kaikki sen jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja tällä on vaikutuksensa koko perhesysteemiin ja sen ulkopuolelle. Yhden perheenjäsenen auttaminen tarkoittaa työskentelyä jollain tavalla koko perheen kanssa, koska yhden jäsenen muutostavoitteet vaikuttavat toisiin perheenjäseniin ja he voivat olla tässä muutoksessa myös tukena. (Heinonen & Spearman 2001, 196.) Näen tämän ajattelun vaikuttavan merkittäväsi tässä tutkimuksessa, kun vanhempien kanssa tehtävä työ esitetään tarpeelliseksi, jotta lapsen kasvu ja kehitys voidaan turvata. Samoin ajattelen, kun vanhempien eron nähtiin olevan lapsen oireilun taustalla, jolloin esimerkiksi lapsen itsetunnon kohentamiseksi tehtävä työ edellyttää tukea ja muutosta myös hänen vanhemmiltaan.

Sosiaalityön tutkimukseen oman työni anti on aiempaa tutkimustietoa syventävää. Aineistosta esiin nouseva lastensuojelulliseksi huoleksi nimetty sosiaalityöntekijän arvio ja sen perustan ymmärtäminen voivat olla osana eroauttamisen ja lastensuojelussa tehtävän työn kehittämistä. Lapsen edun käsitettä ja erityisesti sen määritelmää lastensuojelulaista olisi mahdollista käyttää kehitettäessä tätä arviointi- ja tukityöskentelyä eroperheiden kanssa. Lapsen edun seitsemän kohtaa luovat kehikon, jonka kautta myös eroriitaa ilmiönä olisi mahdollista puntaroida. Tutkielman aihe on ajankohtainen lapsiperheiden palveluiden kehittämisessä myös lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvän lakimuutoksen valossa sekä lastensuojelun avohuollon kuormituksen näkökulmasta. Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen tulleet muutokset vahvistavat huoltajien mahdollisuutta sopimuksin

tehdä päätöksiä lasta koskien ja samalla vahvistetaan lapsen osallistumista ja hänen äänensä kuulumista häntä koskevassa sopimuskäytännössä. Näiden lainsäädännön muutosten vaikutusta vaikean eroriidan keskellä elävien vanhempien kykyyn asettua rinnakkaiseen vanhemmuuteen tai yhteistyövanhemmuuteen ei voida vielä tietää. Voiko uudistettu lainsäädäntö toimia myös kannusteena vanhemmille?

LÄHTEET

Antikainen, Maarit (1997) Lapsen etu sosiaalityössä. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja. E, Yhteiskuntatieteet 148.

Antikainen, Mari (2007) Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 148

Antikainen, Mari & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (2009) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 194–223.

Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojeleminen – toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro.

Boaz, Annette & Blewett, James (2010) Providing objective, impartial evidence for decision making and public accountability. Teoksessa Shaw, Ian & Briar-Lawson Katharine & Orme, Joan & Ruckdeschel, Roy (toim.) The SAGE handbook of social work research. London: Sage publications Ltd.

Broberg, Mari & Hakovirta, Mia (2009) Isät ja lasten hyvinvointi eron jälkeen. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Buitelaar, J. C. (2018) Child's best interest and informational self-determination: what the GDPR can learn from children's rights. International Data Privacy Law. vol. 8(4), 293–308.

Castrén, Anna-Maija, Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2019) Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja hyväksytyksi: muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(i)oerosta suomalaisessa yhteiskunnassa. Janus vol. 27 (4), 344–361.

de Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja (267) Helsinki: Tammerprint.

- Gottberg, Eva (2006) Yksityisen ja julkisen rajapintoja. *Lakimies* 7-8/2006, 1225–1239.
- Eräranta, Kirsi (2007) Olevasta tekijäksi? Psykososiaalinen tieto isän määrittäjänä. Teoksessa: Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 83-105.
- Forsberg, Hannele (1998) *Perheen ja lapsen tähden*. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Forsberg, Hannele, Autonen-Vaaraniemi, Leena & Kauko, Outi (2016) Postdivorce Dual Residency as Narrated Childhood Experiences. *Journal of Divorce & Remarriage*. 57(7), 433-447.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2012) Lastensuojelun sosiaalityö muutoksessa. Teoksessa Marku Jahnukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 112–132.
- Gredig, Daniel & Marsh, Jeanne C. (2010) Improving intervention and practice. Teoksessa Shaw, Ian & Briar-Lawson Katharine & Orme, Joan & Ruckdeschel, Roy (toim.) *The SAGE handbook of social work research*. London: Sage publications Ltd.
- Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena (2014) Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hautanen, Teija (2010) *Väkivalta ja huoltoriidat*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
- Hearn, Jeff & Pösö, Tarja & Smith, Carole & White, Sue & Korpinen, Johanna (2004) What is child protection? Historical and methodological issues in comparative research on lastensuojelu/child protection. *International Journal of Social Welfare* (13) 28–41.
- Heggdalsvik, Inger Kristin, Per Arne; Heggen, Kåre. Decision making in child welfare services: Professional discretion versus standardized templates. *Child & Family Social Work*, August 2018, Vol.23(3), pp.522-529

Heiliö, Pia-Liisa (1994) Onko lapsen salaisuuksilla suojaa? Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsen etu. Viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 88–105.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Julkaisu 77. Helsinki: Stakes

Heinonen, Hanna (2016) Lastensuojelu ja lapsen etu. (237–253) Teoksessa: Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus

Heinonen, Tuula & Spearman, Len (2001) Social work practice. Problem solving and beyond. Toronto: Nelson, a division of Thomson Canada Limited.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyshuostaanottoasiakirjoissa. Tampere. Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print.

Hämäläinen, Juha & Koiso-Kanttila, Heikki (2012) Lapsen ja vanhemmuuden tukeminen erossa. Teoksessa Marku Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 68-91.

Jevne, Kari Sjøhelle 2017. Negotiating client positions: Parents with custodial disagreement talking about their experiences with child welfare workers. Nordic social work research 7 (3)

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino

Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.

Kurki-Suonio, Kirsti (2000) Joint custody as an interpretation of the best interest of the child in critical and comparative perspective. Law policy family. 14 (3):183.

Kuronen, Marjo (2003) Eronnut perhe? Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino.

Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Helsinki: Suomalaisen lakimiesliiton julkaisuja A-sarja N:o 222

Kääriäinen Aino (2007) Epävarmuuden sieto ja kirjoitettu tieto sosiaalityössä. Teoksessa: Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 247–265.

Kääriäinen, Aino (2016) Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa: Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Veistilä Minna (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 185–194.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta (190/2019) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190> Viitattu 2.12.2019.

Lapsen oikeuksien sopimus – koko teksti. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> Viitattu 24.5.2020.

Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020, 1.7.2020. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 26.10.2020.

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 20.11.2019.

Linnanmäki, Kirsikka (2019) Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa. Helsinki: Alma Talent.

Maksimainen, Jaana (2010) Parisuhde ja ero: Sosiologinen analyysi terapeuttisesta ymmärryksestä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2010:3. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Maksimainen, Jaana (2014) Avioliiton pelastamisesta parisuhteen hoitamiseen: muodosta sisältöön. Sosiologia 51 (2), 123–138.

Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/> Viitattu 3.11.2020.

Niemelä, Pauli (2009): Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus, 209–236.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino

Oikeus.fi (2014) Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu valtakunnalliseksi. https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/riita-asiat_1/asiantuntija-avusteinenhuoltoriitojensovitteluvaltakunnalliseksi.html. Viitattu 5.12.2019.

Panttila, Raija (2005) Kahden kodin lapsuus. Katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. Helsingin: Socca ja Heikki Waris Instituutti.

Parton, Nigel & Thorpe, David & Wattam, Corinne (1997) Child protection, risk and moral order. Basingstoke: Macmillan.an

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.). Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino. 65–82.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18(4), 324–336.

Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL:n raportti 7/2018. Helsinki: THL & Nuorisotutkimusseura.

Räty, Tapio (2012) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, Kati (2016) Lapsen suojelu viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita.

Saini, Michael & Black, Tara & Lwin, Kristen & Marshall, Alena & Fallon, Barbara & Goodman, Deborah (2012) Child protection workers' experiences of working with high-conflict separating families. *Children and Youth Services Review*, July 2012, Vol.34(7), pp.1309–1316

Schoffer, Melissa J. (2005) Bringing children to the mediation table: Defining child's best interest in divorce mediation. *Family court review* 43(2), 323–338.

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Kuopio: Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28

Satka, Mirja & Moilanen, Johanna & Kiili, Johanna (2002) Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (3), 245–259.

Taskinen, Sirpa (2003) Lapsen etu erotilanteessa. Opas sosiaalitoimelle. *Stakes oppaita* (46). Helsinki: Stakes.

Taskinen, Sirpa (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. TENK:n 7.5.2019 kokouksessa hyväksytty luonnos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

van Nijnatten, Carolus & Jongen, Esli (2011) Professional conversation with children in divorce-related child welfare inquiries. *Childhood* 18 (4) 540–555.

